

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR HISTORISK SÆMLESKAB
FOR SORØ AMT

1941.

† Kommission hos Svegårds Boghandel,
Sorø.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXIX

1941

Redaktionsudvalget:

Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Stednavneudvalget.

Adjunkt *Paul Kierkegaard*, Herlufsholm.

Henvendelse i Redaktionssager sker til *J. Heltoft*, Haslev.

DE TVENDE KIRKETAARNE

Af

August F. Schmidt.

Da Adam Oehlenschläger i 1808 var i Paris, fandt han der i *P. F. Suhms* Værk: „Historie af Danmark“ VI (1793), S. 166 under Omtalen af Asger Ryg følgende Oplysning: . . . „Men er det sandt, at Askers Hustrue Inga opbygde Kirken i Finneslevlille efter hans Befaling, og det med tvende Taarne, fordi hun fødte Tvillinger, navnlig de berømte Mænd Esbern Snare og Absalon, eftersom han havde befalet at lade bygge et Taarn, saafremt det blev en Søn, og intet, hvis det blev en Dotter, saa kan dette ei være skeet imedens Asker var borte paa det Svenske Tog, thi det skeede vidst ei førend 1153, men paa et andet os nu ubekiendt Tog, saasom der ingen Tvivl er om, at jo Absalon er død (o: fød) 1128. . . .“

Efter Læsningen noterede Oehlenschläger: „En deilig Romance kunde gøres over Asger Rygs Hustrus Barselseng“. Dette skete ogsaa. Kort efter, ^{27/2} 1808 læste han Digtet: „De tvende Kirketaarne“ for P. O. Brøndsted; det tryktes første Gang i K. L. Rahbeks „Ny danske Tilskuer“ 1808, Nr. 40—41, ^{19/5}. Digtet er bygget over Sagnet om Absalon og Esbern Snares

Tvillingfødsel. Dette Sagn savner imidlertid historisk Hjemmel, idet de to Brødre ikke var Tvillinger, hvad Oehlenschläger ikke har vidst. Han byggede jo paa en Autoritet som Historikeren P. F. Suhm, og Suhm havde sin Viden fra den gamle Sorøabbed, Morten Pedersen, der i sit Værk: „Biscops Absalons oc Her Esbern Snaris Herrekomst oc adelige Stamme“ (1589), Side 35 har denne Fremstilling om vort Emne: „Den tredie Søn Herr Skialm Huides, hed Asser Skialmsøn heller Asser Røg, boede udi Fienisløfflille udi Sore Bircke, nu Norden fra Kircken, og loed Kircken der bygge met tho Taarne paa, aff denne Aarsage. Før hand fick samme Kirckes Bygning fuldendt, drog hand met de andre sine Slectinger i Leyde at krige for deris Suager Suerckin i Suerrig. — Oc der hand afftog, vaar hans Frue Fructsommelig, befalet hende dog samme Bygning met saadanne Ord, at fick hun en Søn, skulde hun sette it Taarn paa Kircken, men fick hun en Daatter, skulde Kircken være slet kullede. Oc der hendis tid kom, fødte hun tho Sønner, *Esbern Snare* oc Biscop *Absalon*, oc lod saa bygge tho Taarne paa samme Kirche, som min salige Formand Abbet Oluff Karsemose (effter noget aff det ene nederfald) lod giøre it aff Anno dominj 1561“.

Her har vi den ældst kendte Optegnelse om Fru Inges Tvillingfødsel. Fortællingen herom er fremstaaet længe efter Asger Rygs Tid; dens oprindelige Hensigt er at forklare Tvillingtaarnene paa Fjenneslev Kirke. Asger Rygs to berømte Sønner, hvis Personalια man ikke havde saa god Rede paa i det 15.—16. Aarhundrede som nu, var udmærkede at benytte som Skikkelser i et Sagn, der havde til Opgave at klargøre, hvorfor Asger Rygs gamle Kirke netop havde faaet

to Taarne. Abbed Morten Pedersen¹⁾ har maaske selv pyntet lidt op paa den Redegørelse, han har overgivet til Efterverdenen i sin Bog om de berømmelige Brødres Herkomst. Hertil kommer saa, at Asger Ryg og hans Hustrus nære Tilknytning til Fjenneslev Kirkes Bygningshistorie ganske naturligt ogsaa har maattet fremme Sagdannelse om Familien og den Kirke, der var dem nærmest. Det er saaledes vistnok rigtigt nok, at Asger Ryg skal have bygget Kirken i Fjenneslev. Traditionen herom kendes tidligst fra Anders Sørensen Vedel 1575 og fra Morten Pedersen 1589. Det er endvidere ikke umuligt, at allerede Fru Inge lod Tvillingtaarnene paabygge efter sin Ægtefælles Død, omend det er sandsynligere, at dette Byggearbejde først har fundet Sted i den nærmest følgende Tid, henimod 1200. Sagnet om Tvillingfødslen er — som vi ved — uhistorisk, og Kirkebyggeriet i Forbindelse hermed ligesaa, hvilket ogsaa kan paavises ud fra den Kendsgerning, at Teglstenene, hvoraf Taarnene er byggede, ikke var kommet i Brug saa tidligt som i 1120'erne²⁾.

Det smukke, men uhistoriske Sagn om Danmarks berømteste Broderpar fik de lykkeligste Følger, da den unge Digter, Adam Oehlenschläger, fjernt fra sit Fædreland læste det i Suhms kortfattede Gengivelse. Han blev inspireret til at digte over Sagnet's Handling og herved skabte han et af vort Sprogs skønneste Kunstværker.

1) Om Morten Pedersen se P. Severinsen i Aarboeg for Historisk Samfund for Sorø Amt (1928), 59 f., samt Biografisk Leksikon.

2) Danmarks Kirker. Sorø Amt I (1936), 324. Jfr. Henrik Ussing: Folkets Danmark i Tro og Sagn (1941), 63.

Da Oehlenschläger skrev „De tvende Kirketaarne“, var Danmark i stor Nød, men deraf bærer Digtet intet Præg¹⁾. Det er i sin Tone ejendommeligt ved den storartede Fortrøstning, hvoraf det er fyldt. Mismod eller Forsagthed er der intet af i Versene. Digteren er saa ung, sund og modig, at han selv har den sikre Tro paa Fremtiden og ønsker at meddele den til sit Folk. Fremtiden, mente han, beroede paa Folkets Vilje til Liv.

I en Række pragtfulde Vers genfortæller Oehlenschläger Sagnet om Fru Inges Tvillingfødsel og Bygningen af Fjenneslev Kirke, der fik to Taarne, fordi hun havde født to Sønner. Disse to Sønner kom til at „taarne det danske Hus“, „de knejser i evigt Ry“. Og saa kommer det uforglemmelige Vers:

„Christ signe hin ædelig Dannekvinde!
Hun hviler for Altret i Kirke,
Hun satte tvende mægtige Taarn
Paa Dannemarks Dannevirke“.

Og til sidst:

„Hil være den Kæmpe, som sejerrig
Hjemdrager med stolten Skare
Og finder i Vuggen Tvillinger to
Som Axel og Esbern Snare“.

Absalons og Esbern Snares uforgængelige Daad fik i den unge Digtets Vers den Hyldest, som vi al-

1) En lærerig og smuk Gennemgang af „De tvende Kirketaarne“ har Hans Brix givet i Bogen: Gennem femten Hundrede Aar (1912), 204—214 og i Berl. Tid. 7/6 1941.

drig kan blive træt af at beundre, den vil ogsaa bevæge sene Slægter; og vi føler os glade over, at Morten Pedersens gamle Sagn fra Midtsjælland gennem Suhms Formidling kom den store Digter for Øje, saa han fik Ideen til „De tvende Kirketaarne“, der intet taber ved, at man kan paavise, at det Sagn, det er bygget over, ikke er i Overensstemmelse med den historiske Virkelighed.

BIDRAG TIL SLAGELSE LATINSKOLES HISTORIE

Af

Niels Nøjgaard.

lagelse Latinskoles Oprindelse og dermed ogsaa Spørgsmaalet om, hvor den først havde til Huse, er det næppe muligt at opklare med fuld Sikkerhed.

Skolen er opstaaet paa Reformationstiden i Overensstemmelse med Recessen fra 1536, hvorefter det gøres til Kongens Pligt at sørge for, at der „opholdes Scholer, ther wnge Personer læris og institueris i Latine oc andre Tongemaall, saa att Riiget kand haffue leerde Mendt.“ Skolen er saaledes en Skabning af Reformationens Aand; alligevel kan der trækkes Forbindelseslinjer bagud til den katholske Tid. Den Gang blev Undervisningen af „lærde Mænd“ varetaget af Klostrene, ikke saaledes at forstaa, at ethvert Kloster var en højere Skole, men i *nogle* Klostre havde man Brødre, som viede deres Tid til at oplære unge Mennesker i boglig Syssel. En saadan Klosterskole har uden Tvivl bestaaet ved Antvorskov Johanniterkloster lige udenfor Slagelse¹⁾. Over-

1) Friis: Antvorskov, S. 8, fastslaar uden videre: „Klostret havde en Skole“.

leveringen fortæller jo, at Hans Tavsén var „Læsemester“ ved Klostret. Dette Kloster bestod endnu en Aarrække efter Reformationen, idet det først blev sækulariseret i 1580, da Kongen inddrog Klostergodset under Kronen og lod Bygningerne indrette til et kongeligt Slot. Ved den Lejlighed bestemte Kongen, at 12 Skoledisciple skulde underholdes paa Klostret i Slagelse, og i et Brev af 10. Juni 1587 skriver Kongen, at der paa Slottet „en Tid lang udi henfarne Lensmænds Tid haver været holdet fire Skolepersoner paa Kost“ (Glarbo, 68). Dette tyder paa, at der har været en Skoletradition at vedligeholde i Antvorskov, og at den er blevet vedligeholdt. Det maa bemærkes, at Slagelse Latinskoles Personale indtil 1616, da det blev forøget med een Mand, netop bestod af fire „Skolepersoner“: Rektor („Skolemesteren“) og tre Lærere („Hørerne“). Dette fremgaar af Christian den fjerdes Forordning fra 1616, som senere skal blive aftrykt.

Alting tyder paa, at Antvorskov Klosterskole lidt efter lidt er blevet til Slagelse Latinskole. Om og hvor længe denne har haft til Huse paa selve Klostret, er ikke til at sige helt bestemt. Dog synes det usandsynligt, at alle Lærerne skulde have boet paa Antvorskov, hvis Skolens Lokaler var i Byen. Ifølge *Hundrup* (S. 1) bringer *Hatting: Bergens Præstehistorie* Meddelelse om, at der omkring 1570 omtales en *Anders Foss*¹⁾ som Leder af Skolen paa Antvorskov. Er dette korrekt, har vi altsaa et direkte Vid-

1) Formentlig drejer det sig om Niels Andersen Foss, som iflg. Friis: Antvorskov, S. 18, var Prior fra 1538 til sin Død 26. Januar 1568.

nesbyrd om, at der efter Reformationstiden er blevet holdt Skole paa Antvorskov Kloster.

Det maa imidlertid bemærkes, at i 1570 maa Prioren have været „forhenværende“ Skoleleder paa Antvorskov, eftersom Skolen paa det Tidspunkt forlængst var paabegyndt inde i Slagelse By — og man kan vel næppe tænke sig, at der ved Siden af Latinskolen i Slagelse fortsat har været drevet Skolevirksomhed paa Antvorskov?

Sagen er i hvert Fald den, at 1585 ikke — som nogle vistnok har forestillet sig — er det tidligste Tidspunkt for en Omtale af Slagelse Latinskole, nemlig i Fundatsen for Slagelse Hospital, hvor der tales om „Schollen udi wor Kiøbstedt Slauelse“ (se Holmgaard, S. 118). Der findes betydelig tidligere Vidnesbyrd om Latinskolens Eksistens i Slagelse. Ved en Bestemmelse fra 1551 har Christian III henlagt Hejninge Sogns Kongetiende til Skolemesteren i Slagelse (Qvistgaard, 45). Paa det Tidspunkt har der altsaa været en Rektor i Slagelse, eller ogsaa er hans Stilling blevet oprettet det Aar. — 14. Juli samme Aar, altsaa 1551, tillod Kongen, at den øde Kirke, Vor Frue i Slagelse, blev nedbrudt og Stenene brugt bl. a. til *Skolens* Bygninger (Glarbo, 67). Dette viser os atter, at der 1551 har været en Latinskole i Slagelse, eller at den har været under Opførelse i dette Aar. — Som et sidste og vigtigt Vidnesbyrd i denne Sag maa den Oplysning fra Qvistgaard (S. 10) nævnes, at Slagelse Latinskoles ældste Bygning i en Stolpe over Døren bar Aarstallet 1554, antagelig Husets Opførelsesaar. Det er fristende at tænke sig, at 1554 er en Fejllæsning for 1551, saaledes at vi paa et tredobbelt Vidnesbyrd kunde antage, at Slagelse Latin-

skole begyndte sin Virksomhed 1551, 16 Aar efter Reformationens Indførelse. Det maa i hvert Fald betegnes som ejendommeligt, at der anvises Byggeomidler — og Midler til Rektor-Lønning — tre Aar før Bygningen staar færdig, men hvorledes det end forholder sig med dette, kan det fastslaas, at senest 1551 blev der truffet afgørende Forberedelser til Oprettelsen af en Latinskoie i Slagelse By, og senest 1554 har denne Skole haft sin egen Bygning.

Den Bygning, det drejer sig om, er den saakaldte „Skoleresidens“, et Hus liggende lige op til Sct. Mikkels Kirkegaard (Qvistgaard, 9 og Hundrup, 3), ved dennes nordre Side (Glarbo, 71). Ifølge *Arnskov*: Bogen om Slagelse, 226, laa Skoleresidensen paa det nuværende Matr. Nr. 262 (Høyers Ejendom, Fiske-torvet 3). S. 113 har Arnskov en noget anden Oplysning, idet han angiver Matr. Nr. 261 som den første Latinskoles Plads, hvor der „over Døren fandtes indhugget i Hammeren Aarstallet 1554“, medens Bagermester Høyers Ejendom skulde være Hørernes Bolig. Der er al Grund til at antage, at Arnskovs først nævnte Oplysning er den rette. Hørernes Bolig skulde (se S. 14) nedrives 1738. Naar derfor Arnskov S. 113 skriver, at i Hørernes Bolig i Bagermester Høyers senere Ejendom boede til 1806 Magister og Conrektor Borch, hvorefter hans Datter holdt Skole der til 1822, da hun solgte Huset til Bagermester Georg Hoyer, maa det bero paa en Forveksling af Hørernes og Rektors Bolig.

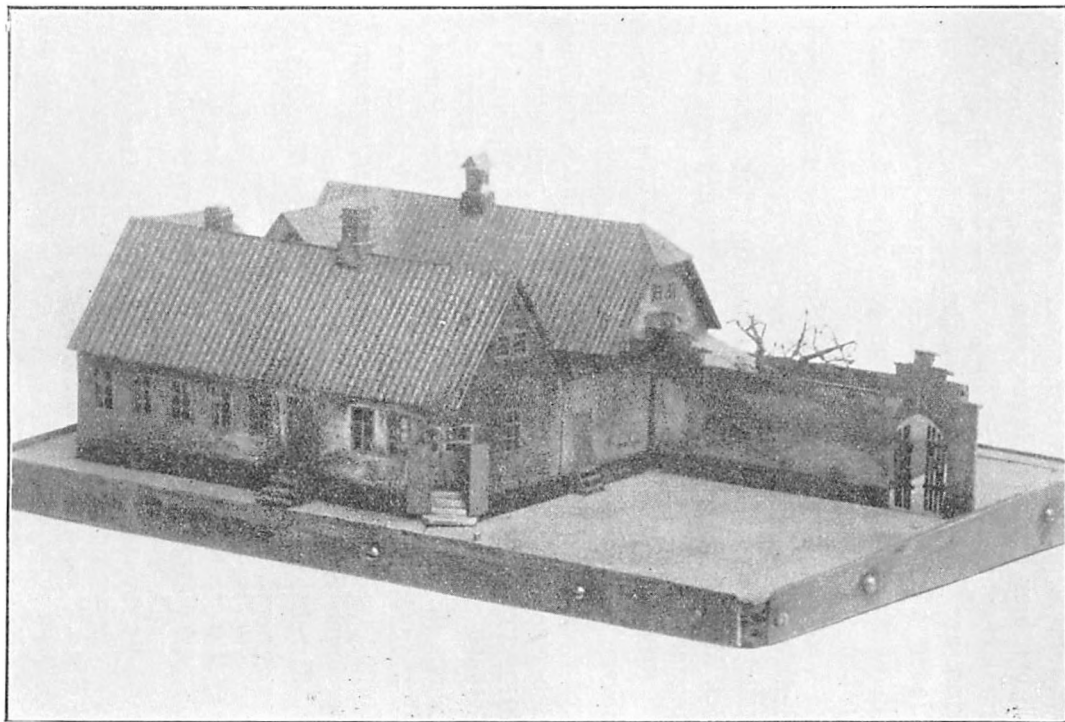
Skoleresidensen, som efter det angivne Sted hos Arnskov aabenbart bestod af mindst to forskellige Huse, tilhørte Sct. Mikkels Kirke, som meget naturligt stillede Lokaler til Raadighed for Skolen, hvis

Gerning opfattedes som en Side af Kirkens samlede Gerning. Hvorledes Skoleresidensen har set ud, har vi ingen nærmere Efterretninger om. Muligt er det dog, at vedføjede Modelfotografi af Høyers Ejendom i dens oprindelige Skikkelse viser os Skoleresidensen, som den saa ud efter først at være blevet restaureret af Pastor Ørsted, senere af Bagermester Georg Høyer.

Paa Tegningen af Slagelse By i Resens Atlas figurerer et noget større Hus som „Skolemesters Residentz“ (idet, som vi straks skal se, selve Skolen 1616 blev overladt Rektor til Bolig), og to mindre, sammenbyggede Huse ved Siden af betegnes som „Hørernis Kammerser“, men dels er Tegningen meget skitsemæssig og gør næppe Krav paa Virkelighedstroskab i Detaillerne, dels er Bygningerne omkring Sct. Mikkels Kirke anbragt helt forkert (Raadhuset, der iflg. Frederik Vs Atlas 1750 skal ligge Syd for Kirken, ved Gl. Torv, er anbragt mod Nord, medens Kirkeladen — den daværende Latinskole — ligger Syd for Kirken, medens den jo i Virkeligheden ligger Nordvest for denne).

Skoleresidensen viste sig i Aarenes Løb utilstrækkelig til Skolens Brug, hvorfor denne i 1616 fik nye Lokaler. De gamle Bygninger blev nu overladt Lærerne til Boliger; iflg. Arnskov (226) boede Rektor i Forhuset, medens Hørerne benyttede et Hus længere tilbage paa Kirkegaarden. Som Lærerbolig bibeholdtes Skoleresidensen indtil 1738, hvor dens Brøstfældighed var blevet saa stor, at Skolefolkene rømmede den¹⁾ og i Stedet fik en aarlig Huslejegotgørelse af

¹⁾ Lærer Fritz Jacobsen meddeler mig, at Grundtaksten for

Høyers Ejendom (antagelig den gamle „Skoleresidens“) før Ombygningen i 1860-erne.

Kirken. 23. December 1738 afholdtes 3. Auktion over Rektors og Hørernes Bolig ved Sct. Mikkel's Kirke. Køber blev Kirkens Sognepræst Chr. Ørsted, Købesummen var 91 Rbdlr.²⁾ Ifølge Konditionerne skulde Hørernes Bolig nedrives, hvorimod Rektors Hus til Gaden samt Baghusene skulde sættes i skikkelig Stand (Arnskov, 228)³⁾; nu er dog ogsaa disse Huse forlængst forsvundne.

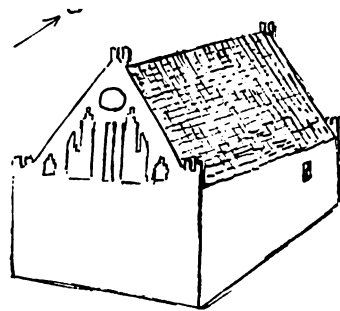
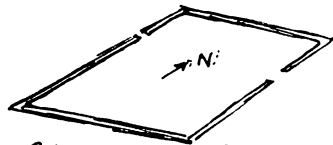
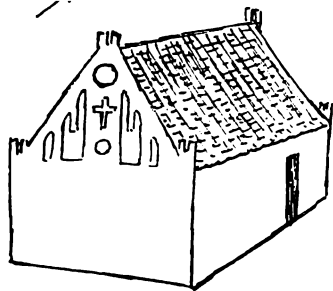
Ved et Kongebrev af 11. September 1616 blev Sct. Mikkel's gamle Kirkelade overladt Skolen til Lokale, Bygningen ligger endnu paa sin Plads tæt ved Sct. Mikkel's Kirke, lige i den gamle nu nedlagte Kirkegaards Skel.

Kirkeladerne blev i Middelalderen brugt til at opbevare Kirkernes Tiendekorn i. De indeholdt vel gerne eet enkelt Rum, dog kunde der findes en lille Beboelse deri tillige (se Mackeprang i „Architekten“ 1912, 397), hvilket dog næppe har været Tilfældet i Slagelse, idet der formentlig intet Loft har været i Laden, jfr. Resens i det følgende optrykte Brev Punkt 1, 2 og 3, hvoraf fremgaar, at der maatte laves en Trappe op til Loftet og lægges nye Bjælker, ligesom der ingen Skorsten fandtes i Huset.

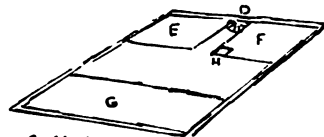
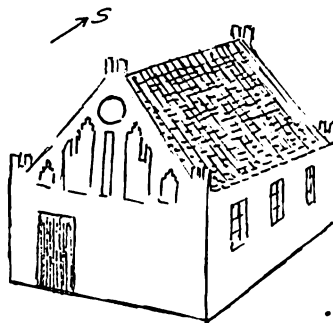
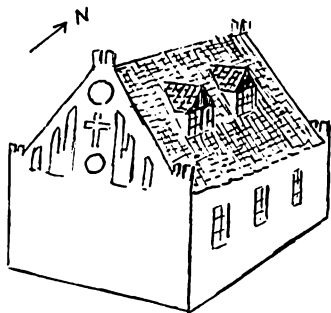
Kirkeladen i Slagelse er en anselig Murstens-

Slagelse By 1682 udviser, at Rektor og i hvert Fald én af Hørerne boede andetsteds end paa „Residensen“, hvilket tyder paa, at Lærerne allerede tidligt har været utilfredse med Boligen.

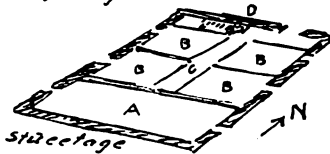
- ²⁾ Iflg. Grundtaksten af 1682 var Rektors og de 3 Høreres Residenser vurderet til 60 Rdlr. og gav i aarlig Jordskyld til Sct. Mikkel's Kirke 2 Mark og 4 Sk.
- ³⁾ Efter Arnskovs tidligere nævnte Oplysning maa Conrektor Borch senere have erhvervet Bygningen og have benyttet den til Bolig.

Skematisk Skitse af Kirkeladen for 1616

Løftetage

stueetage

Skematisk Skitse af Latinskolen 1616

A: Masterlektion B: De fire andre lektioner C: Gangen D: Vindeltrappe

E & F: Høreboliger G: Musikstuen H: Skorsten

Skitsen er (af Lærer Fritz Jacobsen) tegnet efter Resens Brev, hvis Bestemmelser dog næppe alle blev gennemført.

bygning med smukke — nu ret skamferede — Blændingsgavle. Efter Resens Brev at skønne har den i 1616 kun haft 2 Aabninger: en Dør eller Port mod Øst, og et Vindue mod Vest. Man véd ikke, hvornaar Bygningen er opført, men efter Blændingerne at dømme er det sket saa sent som omkring 1500. Det vil ses af Kongebrevet, som nu aftrykkes, at Kirkeladen i længere Tid havde staaet ubenyttet hen i 1616, det var da saa lige til at lade dette solide og rummelige Hus indrette til Skolebygning.

Forordningen „om Skolens Bygning udi Slagelse“ i det nævnte Kongebrev gengives her efter en Afskrift i Slagelse Bys Arkiv (nu opbevaret i Landsarkivet):

Christianus Quartus

giøre alle vitterligt, att eftersom vij naadigst komme udi Forfaring, at scholehuset der udi vor Kiøbsted Slagelse, schall verre hell meget ubeqvem till at holde Schole udi, saa haffue vi aff vor synderlig Gunst og Naade unt, bevilget och thilladt, och med dette vor obne breff unde, bevilge och tillade, att den murede Kirkelade paa St. Michels Kirkegaard, som haffuer standit udi langsommelig Tid øde, schall altid herefter verre Scholehuset, och efterdi at forn^m St. Michels Kirke saavel som ochsaa Siugstuffven der sammesteds ere ved god Formue, daa schall Kirkevergenn til forn^m Kirke contribuere threhundredé Daller till at forferdige forn^m Kirkelade med baade till Vinduer och femb Lectier som till forn^m Schole vil fornøden giøris; Schall och udi ligemaade Siugstuffen hielpe till forn^m Scholes Forberedelse efter hendes formuffve och som Nødtørften udkreff udi det gamle Scholehus. Sam-

meledes haffuer vij och naadigst bevilget, at Schole-
mesteren och de tre øffuerste Hørere schulle herefter
haffue deris Boelig udi det gamle Scholehuss, och
den fierde Hører, som nu fornøden giøris och till
Scholenn schall forordnis, haffue sinn Bolig offuen
paa denn nye thillforordnede Schole hos det Kammer,
som Disciplerne schall musicere udi och sin Kaast
lige med den tredie Hører udi Siugstuffvenn udi Sta-
den for en Pebling. Thi forbiude vi vore Fougder,
Embitzmænd och alle andre fornⁿⁿ Slagelse Schole
hermed, eftersom forskreffuet staaer at hindre eller
i nogen Maade Forfang at giøre under vor Hyllest
och Naade. Saa och bedendes och biudendes Kirke-
vergerne till fornⁿⁿ St. Michels Kirke udi fornⁿⁿ vor
Kiøbsted Slagels, saa vell som och Forstanderne for
Siugstuffven der sammesteds, at de till fornⁿⁿ Slagelse
Schole contribuierer och udgiffuer ligesom forskref-
fuet staaer. Ladendes & c.

Schanderborg, dend 4 Sept. anno 1616.

Om det nye Skolehus' Indretning giver et udfør-
ligt Brev fra Biskop *Hans Poulsen Resen* Besked.
Det er udateret, men er aabenbart udfærdiget kort
efter den ovenfor gengivne kongelige Forordning.
Brevet lyder ifølge Qvistgaard, 4 f., saaledes:

***Betenchning om den ny Skole i Slagelse
Effter Kong. Maytts. naadigste Bevilling.***

1) Att dett gandske hus der neden bliffuer all-
sammen till Skollen, till dj 5 Lectier, der Udj alleniste,
saa att dørren bliffuer ved den nørre ende mod østen,
og en Vendeltrappe der tuert imod op till Lofftedt,
ved den vestre Side, og en Gang op mitt i Skolenn

4 Allne viid, mellem dj 4 Lectier, Indtill den 5, som skall verre Skollemesterens tuertt offuer alt fra den syndre Ende.

2) Skulle leggiss XI ny bjellcker 18 Allne offuer allt paa ny murleider, och to biellcker til Wnderslag, saa viidt til den vestre Side, at Gangen kand verre fri for Opstanderne og Hammeren.

3) Skulle bliffue der offuen paa 2 quiste, en ved den nørre ende och en ved den syndre, begge Wd mod Kirkegaarden mod Østen, Saa en Hører Kand haffue sin Bolig i den nørre ende, afdeellt i tu Kammer med en Skorsten dertill op af Grund ochsaa der neden i Skolen, saa end Kackeloun kan settiss der optill, och der kand verre ett Kammer til at Musicere Wdi i dend syndre ende afskilledt med deller.

4) Att Tagedt bliffuer saa vell forvaredt, enten med dj gamle vellskellnede hulesteen, saa vidt som dj kunde slo till, eller andre ny Vingesteen, om saa adeliss behoff giøriss i steden igenn.

5) Att der giøriss to store Vinduer paa den vestre Side, foruden dett, som er allerede i Muren, och lige to paa den Østre for uden dett, som kand bliffue i den gamle dør, alle med Jern Wdi, saa dj Kunde verre obne om Sommeren.

6) Skulle giøriss stocke¹⁾ till dj 5 Lectier runden omkring med 4 Stole till at side paa til dj 4 Hører og en dobbelltt stoell till Skolemesteren i den Søndre ende.

7) Anden nødtørffthighed till Loffte, Kamre, buer, vinduer, Jern, dørre, losse²⁾ etc., giffuer sig sellff saa

1) Faste Bænke.

2) Laase.

som det fornøden er, at der offuer snarligst kand gjøriss forslag, att mand Kunde begynde derpaa strax i foraaritt, med den gunstige Lensmands gode Befordring och gott follckis hiellp, som vell behoff gjøriss Gud till erre och Wngdommen til beste.

Johannes Paul. Resen.

Det ses, at der har været et betydeligt Arbejde og en ikke ringe Bekostning forbundet med Kirke-ladens Indretning til Latinskole. Lensmanden paa Antvorskov skulde aabenbart overvaage Arbejdet, men Sct. Mikkels Kirke skulde betale 300 Daler til dets Udførelse, og saa var Biskoppen endda klar over, at man maatte paakalde Godtfolks velvillige Hjælp for at gennemføre Sagen; men saa fik Slagelse lærde Skole ogsaa, som Qvistgaard (S. 6) siger, „et fast Undervisningslocale, hvis omhyggelige, ja endog for hiin Tid paa en Maade splendide Indretning er et Vidnesbyrd iblandt saa mange om Kong Christian den Fjerdes detaillerede Blik over de Anliggender, der geraadede under hans Behandling“.

Efter Forandringen stod Huset med tre Vinduer i hver Langside, idet Indgangen var flyttet fra Østsiden til Nordgavlen, medens Sydgavlen, hvor nu Hovedindgangen findes, fremdeles stod uden Dør- eller Vinduesaabninger baade i første og anden Etage.

I Bygningens Stueetage kom man fra Nord først ind i en lang Gang med to Rum paa hver Side og ét, det største, for Enden. Saaledes fremkom de fire Klasseværelser, et til hver af de fire Høreres Lectier (Klasser) samt et stort Rum til Rektors Klasse, Mesterlektien, som gik tværs gennem Husets søndre Ende og var forsynet med to Vinduer, et mod Vest og et

mod Øst, medens de andre Lectier maatte nøjes med et enkelt Vindue hver. Eleverne havde Bænke langs Væggene, medens Lærerne havde hver et Katheder, Rektors aabenbart af særlig tronstolagtig Art.

Naar jeg taler om *Væggene*, forudsætter det, at Lectierne har været adskilte ved Mure. Dette er dog ingenlunde sikkert, omend man af Omtalen af den fire Alen brede Gang midt op gennem Huset unægteligt naturligt faar Indtryk af Skillerum mellem Klasseværelserne. Imidlertid maa det bemærkes, at saafremt der har været Mure mellem Lektierne, har Slagelse Skole aabenbart været forud for sin Tid. *V. Bang* meddeler nemlig (S. 9), at i de gamle Latinskoler udgjorde hele Bygningen eet stort Rum, hvor alle Lektier undervistes samtidig! Først i 1805 befaledes det, at hver Klasse skulde have sit eget, af Skillerum begrænsede Værelse.

Til øverste Etage naaede man op ad en Vindeltrappe ved Indgangsdøren. Om den var udvendig eller indvendig fremgaar ikke med Sikkerhed af Resens Brev, men da Nordgavlens Blændinger ikke synes nogensinde at have været gennembrudt af nogen Døraabning, maa Trappen være ført op inde i Huset (dog ikke *midt* i dette, som Glarbo, 72, fejlagtigt angiver).

Paa Loftet fandtes dels en 2-Værelsens Lejlighed til 4. Hører (mod Nord), dels en Musikstue (mod Syd). Begge Steder kom Lyset ind gennem Kviste mod Øst. I Lærerboligen skulde der opsættes en Kakkellovn ved en nyopført Skorsten. Selvom Resen befaler, at denne skal opføres fra Grunden „ogsaa der neden i Skolen“, betyder dette næppe, at man ogsaa dernede har tænkt sig at opsætte en Kakkellovn (i saa

Nogenlunde i den skildrede Skikkelse¹⁾ har Skolen været i Brug indtil den i 1743 gennemgik en haardt tiltrængt Hovedreparation, hvorom *Hoffmanns Fundationes* VIII, 160, beretter: „Slagelse Latinske Skoles Huus er en gammel Grund-muuret Bygning paa St. Michels Kirke-Gaard, som for en 30 Aar siden har været meget forfalden, men nu er kiøn repareret, siden den fik en Hoved-Reparation, hvorom een af Rector Borch forfærdigede Inscription i Rectors Cathedra bevidner“. Derefter meddeles følgende, ogsaa hos Qvistgaard (S. 6) aftrykte Indskrift: „Ao. 1743 Aug. Rege Christiano Sexto, Prætore D. Johanno Ludovico v. Holstein, Præsule I. Christierne Worm, operâ Mag. Johannis Barscheri, Past. Loci Jani Lassen, Consulis, Olai Coldingii & Samuelis Jahn Senatorum, non modo e præcipiti ruina feliciter emersit Schola hæc nostra, sed splendidior surgit, proinde benefactoribus debet, per Nicol. Borch, Sch. Rect.“ Vi erfarer altsaa her, at det var i Christian

1) Om Resens Byggeplan er blevet gennemført i Enkeltheder, er ikke til at sige bestemt.

De Oplysninger, som foreligger fra 1811, og som senere skal blive gengivet, tillader visse Formodninger i saa Henseende, omend sikre Slutninger ikke kan drages.

Det ser saaledes ud til, at *Indgangsdøren* godt nok har været i Nordgavlen, men midt i denne, ikke i dens østre Side, som af Resen forordnet. Bruunskovs Tegning af 1811 tyder ogsaa paa, at *Trappen* har været ført op ikke Vest (Resen), men Øst for Indgangsdøren.

Angaaende Spørgsmaalet om *Skillevægge* mellem Rummene taler Dokumenterne fra 1811 afgjort til Fordel for den Opfattelse, at der ingen har været, ligesom det direkte siges, at der ingen *Skorsten* findes; her er Resens Plan enten sat helt til Side (det sandsynligste) eller ogsaa er Skorstenen ikke ført til Bunds i Bygningen.

Fald er det givet, at der ingen Skillerum kan have været mellem Skolestuerne, da de jo ellers ikke alle har kunnet faa Gavn af Varmen). V. Bang fortæller nemlig (S. 14), at indtil Midten af det 18. Aarhundrede var Kakkelovne næsten ukendte i Skolerne. Til Københavns Skole skænkede en Velgører 1562 en Fyrpande (Calefactorium), at Disciplene dermed kunde „varme deres Fingre“; og i Sorø Skole — som ogsaa havde et fornemmere Præg; den var nærmest bestemt for adelige Drengene — har man Bestemmelser fra 1586 om Kakkelovne. Men dette er sjældne Undtagelser. Om Slagelse har sluttet sig til disse eller ej, kan altsaa ikke med Sikkerhed afgøres. Roskilde Skole fik første Gang Kakkelovne 1775, Odense 1786, paa hvilket Tidspunkt Ribe Skole endnu ingen havde, og i Randers synes Latinskolen først at have faaet Kakkelovn i det 19. Aarhundrede.

Musikstuen til Sangundervisning er der særlig Grund til at bemærke, idet Slagelse Latinskoledrengene var særlig anerkendte for deres Sang. *Resen* (her anført efter Pontoppidans Atlas III, 20) siger, „at Skole-Disciplerne i Slagelse, fra lang Tid af, have været anseete for deres Øvelse i Vocal-Musik“, og V. Bang (S. 66) oplyser, at man plejede at sætte Slagelse Skole højest af alle med Hensyn til Sang, og nævner som Eksempel, at da Enkedronning Sofias Lig 1631 skulde føres fra Falster til Roskilde, fik de „Slagelse-Degne“ Ordre til at møde i Vordingborg for sammen med Skolens Personale der at synges Liggantaten; man har nok ikke ret turdet løbe an paa de vordingborgske Sangeres Sikkerhed.

Vis Regeringstid, medens Johan Ludvig Holstein var Amtmand og Chr. Worm Biskop, at Skolen paa Initiativ af Sognepræsten Hans Barscher, Borgmesteren Jens Lassen og Raadmændene Ole Colding og Samuel Jahn ikke alene blev reddet fra truende Forfald, men ogsaa opstod i en herligere Skikkelse end før. At Rektor Borch føler sig i Taknemmelighedsgæld til sin Skoles Velgørere i denne Anledning, er let forstaaeligt.

En lille Antydning af, hvilke Forbedringer Restaureringen førte med sig, faar vi gennem Rektor *Wøldike* (1777—1811), der iflg. Arnskov (S. 227) skriver, at Skolen er $24\frac{1}{2}$ Alen lang og $13\frac{1}{2}$ Alen bred (i Skødet fra 1811, som senere skal blive anført, opgives de udvendige Maal som 24 Alen 6 Tommer \times 12 Alen 4 Tommer). I Længden gaar et Stykke fra, hvoraf Halvdelen er Indgang og Opgang til Loftet, den anden Halvdel Rum til Skolens Bogsamling, saa Skolen kun er $19\frac{3}{4}$ Alen lang, hvoraf øverste Klasse er $7\frac{3}{4}$ Alen lang. — Maaske var det lille *Biblioteks-værelse* ved Indgangen et af Resultaterne fra 1743.

Bruunskovs Tegning fra 1811 giver ogsaa Anledning til at opstille Formodninger. Hans Tegning udviser saaledes 5 *Vinduer* mod Vest, hvor Resen kun forordner 3. I Syd er der ved den østre Side ogsaa angivet et Vindue, som ikke fandtes i Resens Plan. Tegningens Farver lader forstaa, at disse Aabninger skal opfattes som værende til Stede fra ældre Tid i 1811. Var det maaske i 1743, at de tre nye Vinduesaabninger blev brudt?

Ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede gjorde den nye Skolereform det nødvendigt at søge nye

Lokaler for Slagelse lærde Skole, den gamle Kirkelade strakte ikke længere til til Formaalet. Man erhvervede da for Hospitalets og Skolens Penge en Bygning paa Bredegade, Matr. Nr. 175 & 176, overfor den nuværende Bank; her gik Undervisningen sin Gang fra 1809 til Skolens Ophævelse i 1852. Bygningen paa Bredegade er forlængst nedrevet og stod hverken i historisk eller kunstnerisk Værdi paa Højde med den tidligere Kirkelade.

Denne blev i 1809 overtaget af Sct. Mikkels Kirke, som lejede den ud til 3 Borgere, men derefter afhændede den til Byen for en Købesum af 800 Rigsdaler. Salget blev approberet under 25. Oktober 1810 af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Købesummen blev staaende i Ejendommen som 1. Prioritet, men blev i Henhold til Forordningen af 5. Jan. 1813 nedskrevet til 280 Rigsbankdaler Sølvværdi. I 1873 (23. Juni) blev Obligationen udslettet, hvorefter Sct. Mikkels Kirke ikke mere har noget Krav paa sin gamle Ladebygning.

Skødet, hvorved Handelen fandt Sted, er dateret 3. April 1811 og har følgende Ordlyd (det opbevares i Landsarkivet blandt Byens Papirer):

Skiøde.

Vi underskrevne Inspecteurer og Forstandere for Slagelse St: Mikkels Kirke og Latinskole, Sognepræst Niels Studsgaard Fuglsang og Borgemester, Capitain Echard Beck, gjøre vitterligt: at vi i Overensstemmelse med Stifts-Øvrighedens Skrivelse til os af 27de Octbr. 1810, her vedheftet i verificeret Gienpart, have solgt, ligesom vi herved sælger, skjøder og afhænder til Slagelse Bye og dens nærværende Foresatte den

forhenværende Latinskoles Bygning, beliggende paa St: Mikkels Kirkegaard ved Udgangen fra Kirkegaarden til Rosengaden, bestaaende af 26 Alen 6 Tommer i Længde og 12 Alen 4 Tommer i Bredde udvendig Maal, grundmuret og teglhængt med al den Rettighed, hvormed Kirken og Skolen hidtil har ejet samme efter Kong Christian den IV^{des} Forordning om samme Bygning dat. Skanderborg d: 4de Septbr. 1616 og her vedhæftet i verificeret Copia Copiæ.

Skolebygningen tages strax af Byen i Besiddelse, saaledes som den nu er og befindes, dog at Dhrr. Kammerjunker v. d. Osten, Prokurator Baadh og Auditør Fleisscher, som sidst have havt Bygningen i Leje, een for alle og alle for een ere pligtige ved Afleveringen af Bygningen at sætte samme i den Stand, den var, førend de modtoge samme, alt efter bemeldte Herrers Brev til os af 13. Januar 1810, hvilket Instrument med dette Skjøde overleveres til Byens Foresatte, hvis Sag det altsaa bliver at tilholde bemeldte Herrer ved Afleveringen at opfylde deres Forpligtelse nu til Byen, som er indtraadt i Kirkens og Skolens Rettigheder.

Byen overtager og afholder alle Afgivter og Skatter af Bygningen fra 1ste Januar dette Aar at regne, fra hvilken Dag Bygningen staar for Byens Regning, hvorimod Byen i ulykkeligt Tilfælde af Ildebrand modtager den tilfaldende Brand-Erstatning efter den Summa Bygningen nu er assureret for, neml: 1800 Rdlr. efter Forsikrings *N^o* 237.

Endelig. Da Byen nu haver betalt den accorde-rede Kjøbesum = 800 Rigsdaler, og for samme Sum haver udstædt dens lovlige Obligation med 1ste Prioritets Panteret i Bygningen, saa give vi herved Qvit-

tering for meldte 800 Rigsdaler og erklære paa Kirkens og Skolens Vegne: at vi ingen videre Lod eller Deel have i bemeldte Bygning, men overleverer herved nærværende Skjøde med de deri anførte Documenter.

Under vore Hænder og Segl.

Slagelse d. 3^{die} April 1811.

(sign.) *N. S. Fuglsang.* *E. Beck.*

Byens Plan var at indrette Latinskolen til Militær-sygehus, men man fik en Del Besværligheder med Bygningens Lejere, som trak det ud med at aflevere den i pligtmæssig Stand. Lejerne var Direktørerne for Slagelse dramatiske Selskab, først og fremmest Prokurator Baadh. De havde, som det hedder i en Notarialakt (i Landsarkivet) fra Juni 1811, af den latinske Skoles Inspektion lejet den forrige Latinskoles Bygning til Brug som Teater, og af samme Dokument fremgaar det, at Latinskolen faktisk har været brugt til Teater. Hvilke Forandringer dette mulig har medført i Bygningens Indretning, foreligger der ingen Oplysninger om. Lejernes Brev af 13. Januar 1810 har vel indeholdt saadanne Oplysninger, men det findes desværre ikke mere. Kun saa meget staar fast, at det voldte stort Besvær at faa Bygningen afleveret i synsforsvarlig Stand, saa stort Besvær, at Borgmesteren til sidst maatte lade de Herrer stævne af Notarius publicus. I Notarialakten betitles Selskabet „Slagelse *forrige* dramatiske Selskab“. Det har da formodentlig været i Likvidation

i 1811 og haft vanskeligt ved at klare sine økonomiske Forpligtelser¹).

Men hvilke Forandringer lod Byen foretage med Bygningen for at faa den „beqvem“ til „Sygehus for de Militaire“?

Desværre kan der ikke siges meget derom, men det, som kan siges, vil fremgaa af det Stykke Lokalhistorie, som nu skal fortælles, og som ikke er uden baade spændende og komiske Momenter.

Dels i Slagelse Bys, dels i Sorø Amts Arkiv fra 1811 (nu i Landsarkivet) findes en Del Dokumenter, som ret udførligt belyser Begivenhederne ved Latinskolens Overgang til militært Sygehus.

Det fremgaa af Cancelliets Skrivelse af 23. Febr. 1811 til Amtmanden, hvorved Byens Køb af Latinskolen bifaldes, at denne Sag har været regnet for saa vigtig, at der har været afholdt et almindeligt Borgermøde for at drøfte den. Forslaget til Købet af Latinskolen siges at stamme fra Raadmændene (de eligerede Borgere), og det er blevet godkendt af Byens Borgere ved et Raadstuemøde.

Af en Skrivelse fra de eligerede Borgere (Faber, Strande, Schov og Smahl) til Amtmanden af 23. Maj 1811 fremgaa det, at Borgmesteren den 18. Januar har besigtiget Bygningen sammen med „Regiments Felskiær Possel, Adjutant Hebroe, Doctor Frankenau

¹) Arnskov (S. 368) siger, at Slagelse dramatiske Selskab til første Direktion havde Dampe, Kierulff og Baadh og holdt sin første Forestilling paa det nyoprettede „Privattheater“ 31. Januar 1815. Dette er altsaa for saa vidt urigtigt, som der allerede før 1815 havde eksisteret et dramatisk Selskab i Slagelse.

og Distrikts-Chirurg Hundrup“. Ved denne Lejlighed lod Regimentslægen til ikke at være utilbøjelig til at antage Skolen, saaledes som den var, til Sygehus. Han vilde dog først tale med General Bassewitz derom.

Efter at Købet var gaaet i Orden og Skødet udstedt (hvormed det trak ud, fordi Amtmandens Skrivelse til Borgmesteren om Cancelliets Approbation øjensynlig var gaaet tabt undervejs), meddeler Borgmesteren 18. Maj Amtmanden, at „Den af Byen til Sygehuus købte og indrettede forrige Latinske Skoles Bygning er nu fuldkommen istandgjort og ved Samling i Gaar med de eligerede Mænd og Sygestueinspectionen afleveret til denne for fremtidigen at afbenyttes som Sygehuus til de her i Byen og Egnen Cantonnerede Militaire“, men — Inspektionen har nægtet at modtage dette!

Dens Begrundelse fremgaar af en Skrivelse af samme Dato fra „Commissionen for Sygehuuset“ (Regiments Chirurg Posselt og Inspektionsofficer Heboe) til Borgmesteren. Man har meget at udsætte paa Bygningen: Dens Beliggenhed ved Kirkegaarden er uheldig for syge Mennesker. Den er kold, men maaske ikke fugtig. Der er for smaa og for faa Vinduer, hvorfor der kan tales om „den ubehagelige melankolske Mørkhed, som hersker“. Uheldigt findes det, at Gulvet er af Sten; at belægge dette med Straamaatter — som af Borgmesteren tilbudt — kan kun være en midlertidig, og af Hensyn til Rengøringen uheldig Ordning.

Saa er der selve Pladsforholdene, som kun tillader Opstilling af 24 Senge ialt, hvilket skønnes for lidt. „Det eene lille Værelse, hvori der kun er Plads til 3

Sænge, fraregnet, ere de andre to Værelser kun at ansee som et Eeneste. Skillerummet imellem dem er saa godt som ingen [der tales andetsteds i Skrivelserne om „de nyeligen opmurede Skillevægge“] og deri skulde 21 Sænge placeres, hvilket er uheldigt ved mulig indtræffende smitsomme Sygdomme.

Det „lille Værelse“ er aabenbart det gamle Bibliotheksrum i det nordvestre Hjørne, de to andre Rum Mesterlektien og de fire andre Lektier tilligemed Gangen, og vi synes af Ordene at maatte slutte, at der ingen Skillerum har været i Skolens Tid, og at de nye, som Byen havde opført, ikke har været ført helt op til Loftet.

„Att der i Sygestuen ingen Oeconomie kan føres, at der ikke eengang er en Skorsteen er en anden Omstændighed“, som maa anses for uheldig.

Af dette synes at fremgaa, at Resens Plan om Opmuring af en Skorsten til fjerde Hørers Kakkellovning ikke er blevet realiseret?

Borgmesteren finder, at „De af Inspectionen for Sygehuusets Ikke-Antagelse anførte Grunde synes virkeligen saa aldeles hentede af Luften, at derpaa ikke kan eller bør reflecteres“. Han afviser Indvendingerne hver for sig og finder aabenbart flere af dem komiske.

Hvad særlig Smitte-Patienterne angaar, mener han, at de kan henlægges i det mindre Værelse (formentlig den gamle Mesterlektie), de andre i det større (bestaaende af de fire Hørerlektier) eller omvendt.

Det ses af en Skrivelse af 30. Maj fra Raadmændene til Amtmanden, at disse hele Tiden har ment, at Latinskolen kunde blive ret god til Sygehus, naar man paa Byens Plads ved Siden af lod indrette Locum

og eventuelt lagde Fjællegulv i Stedet for Stengulvet. Disse Forandringer anslaaes til 900 Rdl.

Men, erklærer de, de Militære ansaa Pladsen for at være for knap og ankede over, at der ikke kunde blive Køkken og Bopæl til en Spisevært i Bygningen, og vilde ikke tage imod et dertil anvist Sted i Nærheden.

Byen var af flere Grunde bragt i en højst ubehagelig Situation.

Militæret havde haft Sygestue i Brændevinsbrænder Jens Stampes Gaard paa Smedegade (Mtr. Nr. 35 og 36, nu Isenkræmmer Galt) i det sidste Aar. Stampe havde opsagt sin Lejekontrakt med Byen til „sidstafvigte Paaske Flyttedag“ (3. Maj 1811) med lovlig Frist og — som han oplyser i et Klageskrift til Amtmanden af 18. Maj — bortlejet sin Gaard til en Spekhøker Schleidecker.

Paa Flyttedagen vilde Militæret imidlertid ikke rykke ud, da det nye Sygehus ikke var færdigt. Borgmesteren bad da Stampe have et Par Dages Taalmodighed. Stampe gav saa sin nye Lejer Lov til at stille sine Møbler i et aabent Rum i Gaarden og indrømmede ham „et lidet Værelse af mit indskrænkede locale til Natteleie for sig og sine“.

Grunden til, at Byen var saa sent paa det med Latinskolens Indretning, var Vanskelighederne med dennes tidligere Lejere: Direktørerne ved det forrige dramatiske Selskab, som stadig tøvede med at opfylde deres Pligt og aflevere Bygningen i samme Stand som den, de havde modtaget den i. Allerede 18. Januar havde Borgmesteren ladet Direktørerne for Selskabet kalde til Latinskolen, men Huset var ikke i Stand og blev det stadig ikke, hvorfor Byens

Raadmænd overfor Amtmanden Gang paa Gang lægger Skylden for Forhalingen og Pligten til at betale dennes økonomiske Følger over paa de dramatiske Direktører. Saa sent som 26. Maj meddeler de fire elige-rede Amtmanden, at Prokurator Baadh og Konsorter stadig undlader at opfylde deres Pligt, idet der endnu er betydelige Mangler ved Bygningen (otte Dage efter at Borgmesteren havde holdt Afleveringssyn med Militæret og betegnet Huset overfor Amtmanden som „fuldkommen istandgjort“!): Vinduesskodderne er gaaet i Stykker eller helt borte, Ruderne er itu eller repareret ved Hjælp af smaa Glasstykker; man har skaaret Huller i Loftsbrædderne, Trappen er molesteret og repareret med uholdbare Brædder, der er slaet Kanter af Vindueskarmene „ved Udkastning af Kampesten“ (!) m. v.

Prokurator Baadh har aabenbart været en haard Negl. Ikke alene undlod han altsaa trods stadige Klager haardnakket at opfylde sin Pligt som opsagt Lejer, men vi erfarer af det sidstnævnte Dokument, at han har forsøgt at spænde Ben for Borgmesterens Bestræbelser for at komme til en Aftale med Militæret angaaende Bygningen, „han har gjort sig megen Umage for at den ikke skulde blive antaget til det Brug“! Maaske har han ment derved at kunne slippe udenom at opfylde sin Pligt, maaske faar vi gennem dette et Indblik i Byens Intriger.

I Begyndelsen af Juni maatte Borgmesteren indkalde Prokurator Baadh og Kammerjunker v. d. Osten paa egne og fraværende Meddirektør Auditør Fleischers Vegne for Forligskommissionen, som henviste Sagen til Retten (Skrivelse fra Borgmesteren til Amtmanden af 6-VI-1811). Udfaldet af denne Retssag

kender jeg ikke, men endnu i en Skrivelse af 17. August forespørger H. A. Schov Amtmanden, hvilke Forholdsregler der fra Byens Side vil være at foretage overfor Baadh for de Mangler ved Bygningen, som det endnu paaligger ham at udbedre, og som dels paa det paagældende Tidspunkt er ordnet af Schov dels endnu er uafhjulpede.

Ogsaa Sagen med Brændevinsbrænderen endte for Retten.

Den 18. Maj skriver Borgmesteren til Amtmanden: „Da Eieren af den Gaard paa Smedegaden, hvor Sygestuen hidtil har været anvist, nu ikke længere er at formaae til at tillade, at Sygehuset vedbliver at være der, hvortil han ei heller er pligtig, da Leietiden var ude sidstafvigte 3.^e Maj, saa indstilles underdanig, om jeg ikke ved en lovlig Udkastelsesforretning af Fogden kan lade ham sætte i Besiddelse af sin Eien-dom, og de Militaire derved bringes til at modtage det dem anviste Sygehuus“.

Imidlertid maa Stampe selv allerede have taget Sagen i sin Haand, men forgæves, thi i sit Brev til Amtmanden af samme Dato erklærer han, at da der var hengaaet 14 Dage efter den lovlige Frist, uden at Løfterne til ham blev opfyldt, hvorimod Spækhøkerens Stilling blev mere og mere fortvivlet, og da Fogden nægtede at sætte Militæret ud og Lejeren ind, henvender han sig til Amtmanden om Hjælp, efter at altsaa den lokale Øvrighed har svigtet ham.

30. Maj meddeler Borgmesteren Amtmanden, at han har set sig nødsaget til at lade Sygestuen forblive i Jens Stampes Gaard, hvorfor denne har indstævnet ham for Forligskommissionen, hvor han begærede Dagen for Ryddeligggørelsen af Stampes Væ-

relser udsat til 5. Juni. 6. Juni meddeler han imidlertid, at Stampe nu „privatim har sagsøgt mig“. 10. Juni indstiller Forligskommissionen, at Stampe faar fri Sag mod Borgmesteren, hvilket bevilges ham ved kgl. Brev af 5. Juli.

Hvorledes Sagen endte, er mig ubekendt, men det er indlysende, at der maatte tilkomme Brændevinsbrænderen Erstatning, og det er vel sandsynligt, at D'Hrr. Direktører for Slagelse forrige dramatiske Selskab har maattet bide i det sure Æble og betale Gildet. Dette er saa meget mere sandsynligt, som Amtmanden aabenbart i denne Sag havde faaet et godt Øje til dem. 15. Juli henstiller han til Borgmesteren at sørge for ikke at give det Udseende af, at man stiltiende opgiver Kravet paa de forrige Lejere.

Under alt dette gik den primære Sag, Mellemværendet mellem Byen og Militæret om det nye Sygehus, sin Gang.

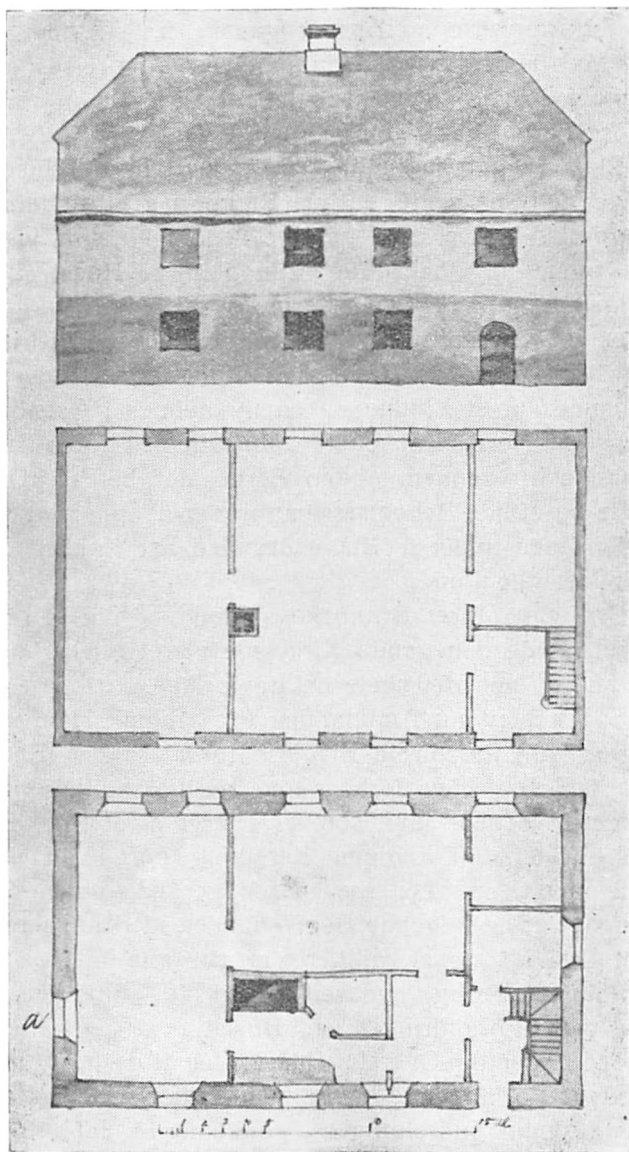
Det er tydeligt, at Amtmand Stemann fra Begyndelsen har staaet paa Byens Side. I en Skrivelse af 20. Maj — lige efter at Posselt og Heboe har kaseret Latinskolebygningen — omtaler han paa en Maade, som ikke er til at tage Fejl af, Huset som det til „Sygestuer for de Militaire *med højere Approbation* købte Locale“ og finder de militære Herrers Indvendinger overdrevne, ja erklærer det direkte som sin Mening, at det „vilde være meget at ønske, at der til de militaire Sygestuer i Cantonnementsquartererne overalt kunne skaffes et saavel skikket Locale som dette“! Han beder Borgmester Bech søge Sagen ordnet i Mindelighed.

At Borgmesteren har gjort sig hæderlige Anstregelser i saa Henseende bevidner Byraadsmedlemmerne

overfor Amtmanden 26. Maj, men det var foreløbig forgæves. Militæret stod haardt paa sit Standpunkt. Regimentschefen, General Bassewitz, meddeler 27. Maj Borgmesteren, at en af ham nedsat Undersøgelseskommission bestaaende af Oberstløjtnant v. Simonsen, Major v. Leschly, Kaptajn v. Hench og Ritmester v. Castenschiold samt Regimentsfeldskær Posselt og tiltraadt af Dr. Frankenau som Læge enstemmigt har erklæret, at Bygningen ifølge de Borgmesteren velbekendte Mangler ikke kvalificerede sig til Sygehus, hvorfor Generalen til sin Beklagelse anser det for sin Pligt at nægte at modtage Sygehuset, og indtil Magistraten anviser et antageligt Locale i Byen at forblive i de hidtidige Sygestuer.

Borgmester Bech har nok fra Begyndelsen været klar over, at der ikke var noget at stille op. I Anledning af, at de militære Herrer har ladet sig forlyde med, at det eneste andet Sted i Byen, de kunde tænke sig at antage til Sygestuer, var Traktør Kyhns Gaard paa Bredegade, som kunde faas for en aarlig Leje af 500 Rdl., bider Bech dog fra sig og erklærer overfor Amtmanden, at Kyhns Gaard rigtignok kan faas, men Prisen er urimelig høj, og Byen har jo købt og anvist et Lokale til Sygehus!

Imidlertid maatte man jo en Vej ud, og allerede før Generalens Erklæring forelaa, har Bech i Samraad med de kaarne Mænd ladet Muremester Bruunskov udarbejde Forslag til større Forandringer ved Latinskolebygningen. Tegning og Overslag (udvisende en Bekostning paa 3625 Rdl.) fremsendes til Amtmanden 23. Maj. Borgmesteren er aabenbart paa ingen Maade varm for Planen, og de fire eligerede Borgere kvier sig ogsaa ved at gaa ind for den, de

Brunskovs Projekt 1811.

skyder Afgørelse og Ansvar ganske fra sig, idet de 30. Maj henstiller til Amtmandens Afgørelse, om denne for Byen meget bekostelige Plan — man hører deres Hjertesuk! — bør gennemføres.

Planen gaar simpelthen ud paa at bryde Husets Gavle ned og sætte en ny Etage paa! I underste Etage skulde der saa — ifølge Tegningen, som viser den første mig bekendte Grundplan af Huset, alle tidligere Tegninger synes at være gaaet tabt — indrettes et Køkken midt i Bygningen ud mod Kirkegaarden (mod Øst). Den gamle Indgang mod Nord omdannes til et Vindue og en ny aabnes i Østsiden længst til Nord. Køkkenets aabne Ildsted føres som Skorsten op gennem anden Etage, der betaar af to større og et lille Beboelsesrum foruden Trappegangen, medens den underste Etage desuden har Køkken og endnu et lille Rum.

Saaftremt Murer Bruunskovs Plan var blevet realiseret havde den gamle Kirkelade været ødelagt for bestandig, men det skete heldigvis ikke.

Sagen blev nu Amtmanden for broget. Han tog i egen høje Person til Slagelse for at faa en Ende paa det. Der blev foranstaltet „en Forsamling paa Aastedet“ den 4. Juni, som vi erfarer af et Brev fra Bech af 6. Juni. Nogen Beretning om, hvad der skete ved denne Lejlighed foreligger ikke, men det fremgaar af de følgende Begivenheder, at Bruunskovs Plan gled ud, og at Militæret maatte gaa ind paa et ret magert Forlig, hvorved Byen blev tilpligtet at gøre visse Forandringer ved Huset.

Tegninger og Overslag blev, efter at de paa Amtmandens Forlangende havde faaet „tilført Locums og Brændeskuurs Indretninger“, godkendt 15. Juni 1811.

Ved Licitationen blev en af Byraaderne, H. A. Schov, den lavestbydende og fik Arbejdet overdraget som Entreprenør. Schovs Regning blev paa 1370 Ddl., man slap altsaa næsten med en Trediedel af, hvad Gennemførelsen af Bruunskovs Plan vilde have kostet. Det Overslag og den Tegning, Schov arbejdede efter, er desværre gaaet tabt¹⁾, saa det kan ikke siges, hvori Forbedringerne bestod. Men 17. August skriver Schov til Amtmanden, at Arbejdet er fuldført, og han beder Amtmanden besigtige det, før det afleveres. 5. September melder Borgmesteren Bygningen færdig og rengjort, saa den kan afleveres til de Militære i forsvarlig Stand, og endelig foreligger den 28. September Militærets Godkendelse i Form af følgende Skrivelse til Oberstløjtnant v. Simonsen fra Zachariae, Castenschiold, Posselt og Heboe:

„Efter Befaling sammentraadte vi undertegnede idag for at bedømme, hvorvidt det af Slagelse Bye anviste paa Kirkegaarden beliggende nye Sygehuus kunde være tienligt til samme Øjemeed“. Vi bemærker den omhyggelige, men ikke ganske korrekte Fremhævelse af, at Huset ligger *paa Kirkegaarden!* Ogsaa i det følgende er den vrangvillige og syrlige Tone umiskendelig:

„Trods de Mangler vi fandt ved samme, og som især angaaer den førende Oeconomie, ere vi dog af den Formening, at bemeldte Sygehuus kan modtages, og tage vi ved at erklære dette meer Hensyn paa Byen og Vedkommendes Tarv end paa det anviste

1) Overlæge, Dr. med. H. A. Schou har velvilligt meddelt mig, at heller ikke Familiearkivet for Familien Schou gemmer de paagældende Papirer.

Steds og sammes Indretningers Bequemhed til Sygehuus." Det er aabenbart en besk Pille at maatte gøre Tilbagetog fra de tidligere skarpe Krav; det kan kun ske under helt hastemt Betoning af den derved udviste Selvforglemmelse. Rigtignok bliver der ogsaa stadig Mangler tilbage, som det er uomgængeligt nødvendigt at afhjælpe:

1. De to til Sygestuer indrettede Stuer er passende, men der mangler et Lokale til de med Fnat befængte, hvilket Amtmanden havde lovet. Der maa da fremskaffes et Værelse i Nærheden med Plads til 4 à 6 Senge, indtil der paa Sygehusets Loft — som man har lovet — kan blive indrettet „et bequemt Locale, hvorved tillige bør tages Hensyn til den halsbrækkende Trappes mageligere Indretning“.

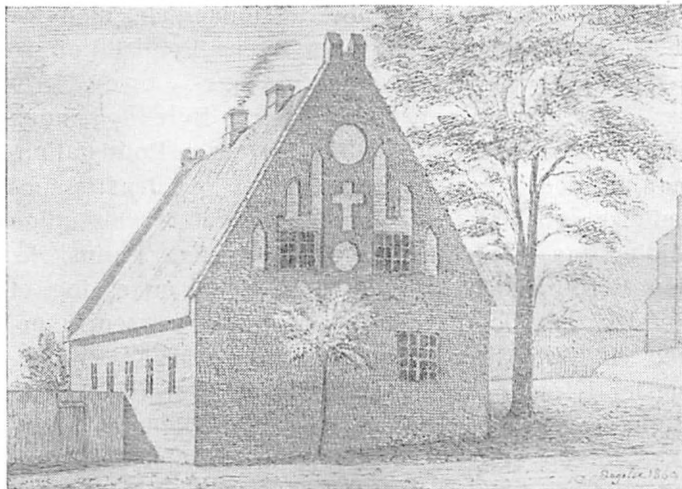
2. „Indretningerne for Oeconomien ere meget indskrænkede: Kjøkken og Scorsteen for liden, Plads for Kjøkkenredskaber utilstrækkelig, men da Madam Kikibusch desuagtet har lovet at paatage sig Oeconomien, saa ville vi ikke videre paaanke disse Mangler“, dog maa der anskaffes et Bord, et Skab, en Tinrække og nogle Hylder, og

3. Madam Kikibusch maa binde sig for mindst et Aar, da den Dame, man ellers havde haft til at staa for Køkkenet „formedelst disse saa indskrænkede oeconomiske Indretninger har frasagt sig Oeconomien“, og i Løbet af et Aar maa der træffes saadanne Foranstaltninger, at hele Sygehusets Økonomi kan føres i samme.

Den tidligere Økonoma skulde vel ikke være en af Brikkerne i Spillet? Det var jo meget virkningsfuldt at kunne hævde, at ingen dygtig Kvinde vilde finde sig i de Køkkenforhold, man bød. Men By-

raadet har vel saa vidst at finde Madam Kikibusch at spille ud som Modtræk.

4. „Byen bør paalægges at anvise Compagnie Chirurg Bahrs Qvarteer i Nærheden af Sygehuset.“

Latinskolen 1869.

Tegning (paa Nationalmuseet) af Storck.

1. Oktober 1811 indberetter Byskriver Stabell til Amtmanden, at der i Løverdags har fundet et Møde Sted, hvorved de militære og civile Myndigheder besigtigede Sygehuset. *Alle* de citerede Mangler meldes for *største Delen* (!) afhjulpne. Madam K. tager Kirurgen i Kvarter, og der bliver sørget for det formentlig manglende Værelse til Fnatpatienter. Sygehuset kan saaledes overleveres de Militære til Afbenyttelse, saa snart Amtmandens Ordre foreligger. — Den har antagelig foreligget omgaaende!

Saaledes endte Krigen om Latinskolens Omdannelse til Militærsygehus.

I 1866 ophørte Slagelse (indtil 1913) at være Garnisonsby, hvorved den gamle Latinskolebygning atter blev ledig. Ifølge Arnskov (S. 239) blev den en Tid brugt til Aftenskole og Sessionslokale, men fra 1879 til nu har den tjent som Byens Politistation.

Ifølge Sorø Amtstidende for $4\frac{1}{7}$, $18\frac{1}{7}$ og $3\frac{1}{8}$ 1879 var der langvarige Forhandlinger i Byraadet, inden man bestemte sig for Latinskolen som Politistation, man frygtede for store Bekostninger ved dens Istand-sættelse; en Taler var imod at anvende væsentlige Midler paa „den gamle vederstyggelige Latinskole, den burde nedrives“. Sluttelig vedtog man dog et Forslag og Tilbud fra Murermester E. Larsen, hvorved Udgiften blev holdt nede paa 1150 Kr. Murermester Larsens Tegninger findes desværre ikke mere, Byraadsarkivet indeholder kun et udetaillet Regnskab for de 1150 Kr. og nogle mindre Overskridelser samt et Par Tilbud fra Mureren om Levering af 5 Vinduer til et Beløb af 176 Kr. (disse Oplysninger skylder jeg Hr. Kontorchef Frederiksen, Slagelse). Kun saa meget fremgaar af Amtstidendes Referat af Byraadsmøderne, at Bygningen skulde indrettes med fem Lokaler: en Vagtstue for Politimandskabet og et privat Værelse for samme i den østre Side, medens der i den vestre skulde være Detentionslokale samt et offentligt og et privat Kontor for Politiasistenten; i Gavlen skulde der sættes en ny Indgang og et nyt Vindue ind. Med den saaledes skitserede Indretning har Bygningen henstaaet indtil nu uden væsentlige Ændringer.

Slagelse gamle Latinskole er nu saa utilstrækkelig som Politistation, at der inden længe maa findes

andre Lokaler til Politiet. Naar dette er sket, staar Bygningen atter ledig, og der skal paa ny tages Bestemmelse om dens Anvendelse. Den udgør i Virkeligheden en af Byens Seværdigheder. Det Skønhedsindtryk, man modtager, naar man fra Bredegade begiver sig hen ad Rosengade og ser Latinskolen med det ejendommelige Farvespil i dens røde Murværk ligge bag den grønne Skraaning op mod Sct. Miksels Kirke, er overordentligt. Bygningen bør bevares til et Brug, som kan være dens Historie og Byen værdigt. Den trænger i høj Grad til at blive istandsat. Nationalmuseet burde formaas til at lade en kyndig Arkitekt opmaale Latinskolen og give Forslag til en gennemgribende Restaurering. Til Brug for et saadant Arbejde er her formentlig samlet de væsentlige bygningshistoriske Oplysninger, som kan fremskaffes. Der er endnu kun at tilføje, at Tegningerne fra Anton Frederiksens Opmaaling af Bygningen 1912 findes paa Planche 9 i Ældre nordisk Architektur V S., 4. R.

LITTERATUR:

Arnskov: Bogen om Slagelse.

V. Bang: Latinskoleliv og Studenterliv. 1892.

Henny Glarbo: Slagelse Latinskeole (i: Aarboeg for Sorø Amts hist. Samf. 1930, 66—103).

Otto Holmgaard: Slagelse Helligaandshus og Hospital. 1933.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Slagelse lærde Skole (i: Indbydelsesskrift til de offentlige Examina i Roeskilde Kathedralskole. 1861).

J. Chr. Qvistgaard: Efterretninger om Slagelse By og Skole i ældre Tider. — Fortsatte Efterretninger om Slagelse lærde Skole (i: Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Slagelse lærde Skole. 1831 og 1832).

F. W. Wiehe: Kort Tilbageblik paa Slagelse lærde Skoles Historie (i: Indbydelsesskrift til den offentlige Examen. 1852).

SKÆLSKØR TØNDEMAAL?

Af

Poul Rasmussen.

I to skarpsindige og overordentlig interessante Afhandlinger (Aarbøgerne XXVII, 1939, Side 49—55 og XXVIII, 1940, Side 95—105) har S. P. Skov og Vilh. Marstrand drøftet de Problemer, som knytter sig til det saakaldte Skælskør Vartegn. Hvad Spørgsmaalet om Oprindelsen til de i Stenen indhugne Figurer angaar, saa antager S. P. Skov, at det drejer sig om Forarbejdet til en Døbefont, medens Vilh. Marstrand gør gældende, at Stenen kan have været benyttet ved Kirkens Orientering. Da Stregen til venstre og de to Diametre (saaledes som Vilh. Marstrand gør opmærksom paa) er overflødige, hvis Stenen skulde have været lavet til en Døbefont, og Cirklen, der er uden Inddelinger, vilde være til ingen Nytte, naar Stenen blev brugt ved en Bygnings Orientering, saa virker ingen af de to Forklaringer saa overbevisende, at det paa Forhaand maa synes umuligt at finde en mere tilfredsstillende.

I sin Afhandling godtgør Vilh. Marstrand, at naar Kirken i Skælskør er paafaldende stor, saa skyldes det rimeligvis, at den er planlagt paa en Tid, da

man regnede med en stor Fremtid for Byen takket være dens livlige Handelsforbindelse med Nordtyskland. Er det imidlertid rigtigt, at Skælskør dengang var stærkt besøgt af tyske Købmænd, saa vilde det være den naturligste Sag af Verden, om man ved Handel med Tyskerne benyttede tyske Maal og kontrollerede dem ved Hjælp af Figurer, der var indhugget i en Sten, indmuret i selve Byens Kirke. Sammenholder man nu Figurerne med gamle Maal, som vi kender fra Nordtyskland, saa vil man bemærke, for det første, at Længden af Stregen til venstre, 56,5 cm¹⁾, svarer til Længden af den lybske og den hamborgske Alen paa henholdsvis 57,6 og 57,3 cm (jvnf. hermed, at den jyske Alen laa mellem 56,5 og 57,6 cm)²⁾, for det andet, at et cylindrisk Rummaal, der havde Cirkelfladen til Bund og Stregen til Højde³⁾,

$$\text{vilde rumme } \frac{\pi}{4} \times 52,5^2 \times 56,5 = 122,2 \text{ Liter,}$$

naar man regner med den ene Diameter¹⁾, og

$$\frac{\pi}{4} \times 53,2^2 \times 56,5 = 125,5 \text{ Liter,}$$

naar man regner med den anden Diameter, altsaa i Gennemsnit ca. 124 Liter, hvilket netop er Rendsborg Tøndens Rumindhold⁴⁾ og heller ikke ligger langt fra Rumindholdet af den stockholmske Tønde der var indrettet efter „heringz bånddh“ \approx den neder-tyske Sildetønde (heringsbant), og som rummede 48 Stockholmskander à ca. 2,6 Liter = 124,8 Liter⁵⁾.

1) Nord. Kultur XXX, S. 172.

2) Nord. Kultur XXX, S. 218 ff.

3) Vilh. Marstrands Afhandling S. 100 f.

4) Nord. Kultur XXX, S. 213.

5) Nord. Kultur XXX, S. 32 og S. 54.

Det kan herefter ikke anses for udelukket, at Figurerne bestemmer Maal af nordtysk Oprindelse, og at der altsaa har ligget en paa Realiteter hvilende Tradition til Grund for P. Friis Edwardsens Forklaring af Stregen som en Alen og Cirklen som en Skæppe.

Efter den ovenfor fremførte Fortolkning, der i øvrigt kun er en saare beskeden Videreførelse af en Del af Vilh. Marstrands Argumentation, angiver Stregen til venstre Tøndens Højde og Diameterkrydset Radius i dens Bund, medens Cirkelperiferien kunde benyttes ved Justeringen af færdige Tønder og Tøndebunde. Derimod er det ikke muligt ud fra denne Opfattelse at forklare, hvorfor Stregen og den ene Diameter ikke er parallelle med hinanden; men dette Forhold hører heller ikke til dem, der nødvendigvis maa forklares. Hvad endelig den Ejendommelighed angaar, at Diametrene ikke er nøjagtigt lige lange, saa kan den skyldes, at Figuren ikke er en geometrisk Konstruktion, men tegnet efter et som Norm godkendt Tøndemaal.

EJERSKIKKELSER FRA SKJOLDENÆSHOLM

Af

J. Naumann.

Forhistorien — Skjoldenæstiden.

Den gamle Hærvej gennem Sjælland førte fra Roskilde over Lejregård, Skjoldenæs, Tomterne ved Haraldsted over Pedersborg til Taarnborg.

Borgen Skjoldenæs dukker første Gang op i Historien i 1346, da der berettes, at Valdemar Atterdags Tropper stormede og erobrede Skjoldenæs fra Holsternerne, til hvem det var pantsat af Kristoffer d. 2.

Derefter nævnes Skjoldenæs som værende i den sagnomspundne Væbner Peder Nielsen Jærnskægs Besiddelse. Men knap 100 Aar senere, paa Erik af Pommerens Tid, kom Skjoldenæs under Kronen, og under hans Efterfølger Kristoffer af Bajerens skænkes Skjoldenæs i 1445 som Morgengave til den unge Dronning *Dorothea af Brandenburg*. Her skal hun i 1448 have tilbragt sin Enkestand efter Kongens Død, medens Rigsraadet tænkte paa stedse at øge sin Magt, ja man har endog, omend usikkert, formodet, at hun her i sin Enkestand er nedkommet

Skjoldenæsholm, set fra Syd.

med en Prinsesse. Da hun knap to Aar efter Kristofers Død ægtede hans Efterfølger Christian d. 1. af Oldenburg, blev Skjoldenæs' Besidderinde atter Rigets første Dame, og klog og pengeforstandig som hun var, kunde hun, som Kristian Pedersen fortæller, „sige Kong Kristian mange mærkelige Stykker om Rigernes Bedste og Lejlighed, som han ikke tilforn vidste“.

Om Dorotheas eventuelle Ophold paa Skjoldenæs som regerende Dronning har vi ingen sikre Efterretninger. Af det ringe Antal Breve, der er bevaret fra hende, er intet dateret fra Skjoldenæs, derimod er flere af Kongens Breve fra 1460 og 1470 daterede derfra, hvad der tyder paa Kongeparrets Ophold der. Som Enke er det højst sandsynligt, at hun af og til har opholdt sig paa Skjoldenæs, der hørte til hendes Livgeding. Ikke mindst i hendes Enkestand gør hendes „store Klogskab og Paaholdenhed“, som Povl Helgesen omtaler, sig gældende dels i stadige Stridigheder om Penge med sine brandenborgske Slægtninge, dels med sin Søn Kong Hans til Fordel for den yngre Søn Frederik (d. 1.), hvem hun stærkt favoriserede „hvorudover hun kan holdes for at have været bedre Moder end Dronning“, som Holberg skriver.

Efter Enkedronning Dorotheas Død fortæller Skjoldenæs' Historie os om den kongelige Lensmand under Christian d. 2., Hans Bille, der tilhørte Kongens og det katholske Parti og sluttede sig til Grev Kristoffer af Oldenburg, der kæmpede for Christian d. 2.; — men da Hertug Christian (d. 3.) efter Grevefejden sejrede, faldt Hans Bille i Unaade og en af den ny Konges haandgangne Mænd, Melchior Rantzau blev

nu Lensmand paa Skjoldenæs. Denne Mand havde i Kongens Tjeneste kriget mod Lybækkerne og førte den lybske Borgmester Marcus Meyer til Skjoldenæs til pinligt Forhør og Dom; men til stor Skade for Kongen døde han allerede 1539, og dermed træder en hel anden Slægt ind i Skjoldenæs' Historie.

Træder man ind i St. Bendts Kirke i Ringsted fra den almindelige Indgang paa Nordsiden, har man snart efter paa venstre Haand nordre Korsarims Kapel, og i Gulvet her er nedlagt Danmarks største Adels-Gravsten, over 4 Meter paa den ene Led og over 2 Meter paa den anden, med Billede af en ældre rustningsklædt Mand og to Kvinder. Det er Gravminde over den adelige Storgodsejer *Mourits Olsen Krognos*, der saavel i Skaane som paa Sjælland havde store Besiddelser og som var kgl. Lensmand i Bleking.

I 1540 ombyttede han mod en betydelig Pengesum Lykaa Len i Bleking med Skjoldenæs Len i Midsjælland, hvorfor han paa Gravstenen benævnes „Høvedsmand til Skjoldnæs“, og herude ved den skønne Valøille Sø drog han sit sidste Suk. — Han døde 1550 og hviler her sammen med sin Moder Ane Mouritzdother og sin Hustru Eline Gjø.

Lenet, der efter hans Død indehavdes af hans Enke, udvidedes netop i disse Aar ret betydeligt, idet Jursthorp (Jystrup) blev henlagt under Skjoldenæs Len, efter at det til efter Reformationen havde tilhørt Roskilde Bispestol. — Da Mouritz Olsens Enke imidlertid indgik nyt Ægteskab, overgik Lenet til hendes Svigerinde *Anne Rosenkrantz*.

Anne Rosenkrantz var 8 Aar gammel blevet tro-

lovet og 16 Aar gammel gift med Albert Gjø, en af Rigshofmester Mogens Gjøs iøvrigt ret ubetydelige Sønner, en Broder til Eline og Birgithe Gjø. Som Mogens Gjøs Søn arvede han store Godser, saaledes Krænkerup, Torbenfeld og Clausholm og blev kgl. Lensmand paa Skanderborg, hvor han døde 1558. Hans Enke Anne styrede nu Godserne paa sine umyndige Børns Vegne, og 3 Aar efter, at hun var bleven Enke, overtog hun 40 Aar gammel Skjoldenæs Len af Frederik d. 2., der ofte var i Pengeforlegenhed.

Kong Frederik, der efter det heldige Krigstog til Ditmarsken, prøvede paa at vinde Sverrig tilbage, førte Danmark ud i den nordiske Syvaarskrig, der selv om den ikke endte med nogen afgørende Sejr hverken for Sverrig eller Danmark, havde det Resultat, at den fik Folkehadet mellem de nordiske Stammefrænder til at blusse op paany og førte til lange og ødelæggende Krige mellem Danmark og Sverrig de næste 150 Aar.

Under Syvaarskrigen, da næsten samtlige danske Lensmænd drog i Felten, sad Anne Rosenkrantz paa Skjoldenæs og varetog selv Lenet med stor Kraft og Dygtighed. Hun er ret en Type paa det 16. Aarhundredes ikke faa begavede og daadkraftige Kvinder indenfor Danmarks Adel. — Krigen tyngede ganske vist, Godsets Bønder maatte forrette Kørsel af Levnedsmidler til Hæren lige fra Skjoldenæs og til Køge, og Fruen selv blev haardt ramt, idet hun mistede sin eneste Søn i Krigen, men hun holdtes oppe af sin Virkelyst og Energi.

Rigets Stats- og Finansminister under Krigen var Peter Oxe til Gisselfeld, hvis Styre blandt andet gik ud paa at forenkle Administrationen ved at inddrage

saa mange Len som mulig. Et af de Len, han først agtede at inddrage, var Pantelenet Skjoldenæs. Trods Krig og Pengevanskeligheder skaffede han Pantesummen til Veje og befalede nu, at Skjoldenæs Len skulde indløses og lægges under Københavns Len, hvortil i Forvejen hørte Smørum, Sokkelund, Bjeverskov og Stevns Herreder samt Roskildegaard. Den kongelige Lensmand her var Bjørn Andersen, der efter Kongens Befaling drog til Anne Rosenkrantz og bød hende modtage Pantesummen og fratræde Skjoldenæs Len. Anne Rosenkrantz, der kendte den kongelige Vægelsindethed, vægrede sig først, men siden, da Bjørn Andersen kom igen og paany forelagde hende Kongens Vilje, afstod hun Lenet og flyttede til sit Gods Torbenfeld. — Hermed var hun dog langt fra slaaet ud af sin Virksomhed, hun udfoldede stor Energi som Godsejer. Til sit Gods Krænkerup skaffede hun sig Birkeret, hun gjorde et stort og alvorligt Arbejde for at sørge godt for de fattige paa sine Godser, hun førte Processen med sine Brødre om deres Familieejendomme i Norge, og i fredelige Stunder var hun ivrig optaget af at sysle med Stamtavler og Slægtshistorie.

Da Frederik d. 2.s Dronning, Sophie, i 1573 opholdt sig paa Koldinghus og der ventede sin Nedkomst, drog hun med 5 af Rigets fornemme Kvinder til Koldinghus for at bistaa Dronningen, og ved Kongens Død (1588) ledsagede hun Kongens Lig fra Antvorskov til Roskilde Domkirke. Kort Tid efter blev hun syg paa Torbenfeld, Efterretningen om en af hendes Døtres Død forværrede hendes Tilstand, og hun døde den 27. Oktober 1589. Allerede før

hun lukkede sine Øjne, var det gamle Skjoldenæs forladt og lukket for stedse.

Frederik d. 2. paabød Bjørn Andersen at nedrive alle de Huse, som fandtes paa Skjoldenæs, sætte Stenene i Hobe og sælge Tømmer, Foder og Halm til Bønderne. Stenene i Muren skulde transporteres til Hillerød for at bruges til Opførelsen af Frederiksborg. — Saaledes forsvandt Skjoldenæs som Lensborg for ca. 100 Aar efter at opstaa som Herregaarden Skjoldenæsholm.

Det første Skjoldenæsholm — Spekulanten.

I tyve Aar fra 1662—1682 ejedes Skjoldenæsholm af en Mand ved Navn *Henrik Müller*. Denne Mand og hans Livshistorie vil vi nu beskæftige os lidt med.

Han er født 1609 i Itzehoe og Søn af en derværende Købmand. Drengen viste gode Evner, og Statholderen i Hertugdømmerne, Grev Rantzau af Breitenburg, viste ham Interesse og lod ham læse sammen med sin Søn og sendte dem begge i 1627 til Sorø Akademi til videre Uddannelse. — Grevens Bevaagenhed synes at have hvilet over ham i de 3 Aar, han uddannedes ved det nystiftede kongelige Akademi; thi efter disse Aars Skoleophold og Grevens Død ansattes han i Tjeneste hos Grevens Slægtning, Grev Rantzau, Statholderen i København. Herfra gik hans Vej til Ansættelse som Kammerskriver hos Christian d. 4., en betroet Stilling, der gav ham Indsigt i Hofets og Statens Økonomi. I denne Stilling indgik han i 1636 Ægteskab med Sophie Hansdatter, Datter af Raadmand Hans Jensen i Varberg i Halland. 1641

ansattes han som Tolder i København, men samtidig med dette Embede begyndte han en privat Grossistforretning som Leverandør til Staten. Han slog sig særlig paa at levere Tømmer og Byggematerialer samt Proviant til Holmen, hvad der ikke mindst under Torstensonskrigen var en god Forretning. Allerede ved disse Leverancer gjorde han sig skyldig i Besvigelser overfor Staten, idet han som Tolder „glemte“ at opkræve og indbetale Told af de Materialer, han selv indførte. Betaling for det leverede lod han i stor Stil sig selv erlægge i Grunde i København, særlig paa Slotsholmen.

Naar disse Besvigelser kunde lykkes for ham, hænger det sikkert sammen med, at han fra sin Stilling som Kammerskriver var kendt med og senere stod i Ledtog med Rigshofmesteren Corfitz Ulfeldt.

Paa de Grunde, han erhvervede i København, lod han opføre Pakhuse samt et Boldhus og et Værtshus, som han atter udforpagtede, og i Nordsjælland erhvervede han Hjortholm Mølle, det nuværende Frederiksdal, som han ligeledes forpagtede ud. — Ved Frederik d. 3.s Kroning 1648 var han Hoffets Storleverandør og leverede Vin og Kramvarer for 230000 Rigsdaler.

Tre Aar efter Frederik d. 3.s Tronbestigelse true-des hans Eksistens imidlertid med Fald, idet Ulfeldt faldt i Unaade og drog udenlands, og der indledtes retslig Undersøgelse imod ham, der dog, trods det, at man var overbevist om hans Besvigelser, fik et forholdsvis lempeligt Forløb, da Landet daarligt kunde undvære hans Forretningsgeni og Evne til at skaffe Varer. Ganske vist maatte han fratræde sin Stilling ved Toldvæsenet, hvor han var avanceret til General-

toldforvalter; men senere udnævntes han til Admiralitetsraad og paatog sig nu i Svenskekrigens Tid sammen med Storkøbmanden Marselis og Københavns Generalpostmester Poul Klingenberg at holde en Hær paa 10000 Mand til Københavns Forsvar. Til Gengæld herfor fik han Privilegier paa Skibsfart til Grønland og Vestindien og fik Bjærg- og Kobberværker i Norge.

Under Krigen drog han endog ud til Lejren i Taastrup for at forhandle med sin fordums Ven Ulfeldt, og efter Freden i 1660 og Enevældens Indførelse tog han, der i Mellemtiden havde faaet sine Døtre gift i Københavns bedste Familier (Bartholin og Finch), Stilling paa det selvstændige, aristokratiske Borgerskabs Side og arbejdede for Staden Københavns Privilegier.

Han udnævntes til Rentemester (o: Finansminister) og modtog nu som yderligere Løn for sin Tjeneste overfor Staten under den faretruende Krig adskilligt af Kronens Jordegods. I Løve Herred fik han Sæbygaard, i Odsherred Dragsholm, i Ringsted Herred Skjoldenæsholm og Lejregaard (det senere Ledreborg) ved Roskilde og andre store Besiddelser, ogsaa i Jylland. Paa sin Magts Tinde ejede han 14000 Tdr. Hartkorn og dertil kom store Industrianlæg, blandt andet Kongsberg Sølvværk i Norge og et stort Sukker raffineri i København. I 1669 døde hans Hustru og han adledes og fik Tilladelse til i Epitafiet over sin Hustru at ændre hendes Navn til Sophie „Rosenstjerne“. Aaret efter døde Frederik d. 3., og med hans Søn og Efterfølger faar vi en ny, borgerlig født, men adlet Styrer af Statskibet, Peder Schumacher (Griffenfeld). Ogsaa med ham havde Henrik Müller søgt Forbindelse

og var avanceret ved hans Gunst; men derfor drog Griffenfeldts Fald Ulykke ogsaa over ham og samtidig ramlede hans mange og store Foretagender.

Af de store Godser kunde han ikke sikre sig rimelige Indtægter, Kobberværket i Norge styrtede sammen, og Kongsberg Sølvværk maatte han overlade Kongen, og efter at Griffenfeldt var styrtet, indledtes der anden Gang en Undersøgelse mod ham for Besvigelser.

Undersøgelseskommissionen kom til det Resultat, at han skyldte Staten 130000 Rdl., hvortil føjedes en Bøde paa 43000 Rdl. og desuden fik han 1679 Afsked fra sit Embede i Admiralitetet. Han maatte nu for at udrede disse Beløb og sikre sig Udkommet skille sig af med de fleste af sine Godser. Derfor solgtes Skjoldenæsholm i 1683 til Ulrik Frederik Gyldenløwe, Kongens Halvbroder, en uægte Søn af Frederik d. 3.

Imidlertid fik Henrik Müller, hvis ejendommelige og tvivlsomme Skikkelse vi her har dvælet ved, i sin 20-aarige Ejerperiode en ikke ringe Betydning for Skjoldenæsholm. — Godset var, da han i 1662 blev Ejer, uden Hovedbygning, Jordene var bortfæstede; men Henrik Müller lod i 1668 en Hovedbygning opføre lidt nord for den saakaldte Gaardsø med Indgang fra Vestsiden, dette er det første egentlige Skjoldenæsholm, der nu opstod som Herregaard, efter at det næsten hundrede Aar i Forvejen var nedbrudt som Bolig for den kongelige Lensmand (Skjoldenæs paa Halvøen i Valsøllille Sø). — Af Henrik Müllers Hovedbygning findes endnu en Rest i Slottets nordøstre Hjørne; men i øvrigt har vel Henrik Müllers mange Besiddelser og forskelligartede Foretagender

medført, at han kun sjældent personlig har opholdt sig paa Skjoldenæsholm.

Efter Afstaaelsen af Skjoldenæsholm fulgte der økonomiske Nederlag for ham Slag i Slag. 1684—85 fortælles der om Auktioner over hans Ejendomme og senest i 1688 om nye Afstaaelser. I 1686 flyttede han som reduceret Privatmand til København, hvor Kongen endda maatte sikre ham 500 Rdl. aarlig i Pension.

Opholdet i Hovedstaden, hvor han i mange Aar havde spillet en dominerende Rolle, var pinligt for den gamle Mand, og i 1688 søgte han ud til sin Datter, gift Bartholin, paa Kornerupgaard, og efter to Aars Ophold der rejste han til sin anden Datter, gift Finch, paa Lejreggaard. Denne Datter var imidlertid bleven Enke, og hos hende synes han at have levet i Fred sin allersidste Tid. Herude døde han 2. Marts 1692, og hans Lig førtes til København og begravedes ved Hustruens Side i Nicolaj Kirke. Til hans hæderlige og anstændige Begravelse ydede Kongen et Tilskud paa 500 Rdl.

Henrik Müllers Liv og Skæbne fortæller om en Parvenu, der skød op i Adelsvældens sidste Dage og naaede en Blomstring under den ny enevældige Regering, takket være en Blanding af Dygtighed og Frækhed; men som atter faldt, efterladende Skam og Skade.

Skiftende Adelsslægter — en Velgørerinde.

Efter at Skjoldenæsholm en kortere Tid havde været i Gyldenløvernes og de augustenborgske Hertugers Besiddelse, overgik det i 1720 til Slægten Danneskiold-Laurvig. Dets første Ejer af denne Slægt,

Grev Ferdinand, havde store Godser saavel i Norge som i Hertugdømmerne og var tillige Direktør for det vestindiske Kompagni. Her i Midtsjælland ejede han ogsaa Haraldsted. Han var gift med en Søster til Anna Sophie Rewentlow og Altertavlens Ramme i Valsøllille Kirke bærer stadig Danneskiold-Laurvig og Rewentlowernes Vaaben. Megen Tilknytning til Skjoldenæsholm har han sikkert ikke haft, — vi skal senere høre om ham som sin Svoger, Kong Frederik d. 4.s Kreditor, og hvorledes Gælden afvikledes.

Grevinde Anna Joachimine
Danneskiold-Laurvig

Ved Grevens Død arvede Sønnen Grev Frederik Skjoldenæsholm, men efter 8 Aars Ejertid døde han barnløs i 1762 kun 45 Aar gammel. Des mere Betydning fik hans Hustru for Skjoldenæsholm.

Grev Frederik, der i sine unge Aar havde valgt den militære Løbebane, ægtede i 1744 Anna Joachimine, født Ahlefeldt, en Datter af Gehejmerraad Hans Adolph Ahlefeldt og Dorothea, født Krag. Hendes Moder havde været gift to Gange tidligere, før hun ægtede Gehejmerraad Ahlefeldt, og i begge tidligere Ægteskaber havde hun faaet stor Formue, men hendes tredje Mand satte næsten alt over Styr.

Da nu Grev Frederik døde barnløs efter 8 Aars Ejerperiode paa Skjoldenæsholm, arvede hans Broder alle Slægtens Besiddelser paa nær Skjoldenæsholm,

der overgik til Enkegrevinden Anna Joachimine. Hun ejede Skjoldenæsholm som Enke i 32 Aar og fik paa mange Maader stor og indgribende Betydning. Grevinden nedbrød det Skjoldenæsholm, der var opført af Henrik Müller og opførte allerede efter et Aars Enkestand den nuværende statelige og smukke Hovedbygning i Barokstil, hvis Indre præges af den brede dobbelte Trappeopgang, og hvis Værelser smykkedes af pragtfulde Gobeliner, tildels forarbejdet af Grevinden selv.

Godsets Sognekirke i Valsøllille skænkede hun en Pragt Bibel. Bibelen er den af Christian d. 4. foranledigede og i Aaret 1633 udgivne. Denne Bibel, hvortil alle Kirker maatte yde Tilskud, og som fremtræder i statelig Folio (Datidspris 7 Rdl.) er i dette Pragtexemplar indbundet i svært Læderbind og forsynet med Sølvlukkespænder og Sølvhjørner. Bindet, der bærer Aarstallet 1637, er paa Forsiden forsynet med Billeder af de fire store Profeter og paa Bagsiden af de fire Evangelister, alt i Sølv. Paa Forsiden findes desuden Iver Wind, Christian d. 4.s betroede Mands Vaabenskjold i Sølv, og paa Bagsiden Iver Winds Hustru Helvig Skinkels Vaabenskjold.

Denne sjældne Pragt Bibel, der blandt andet var udstillet ved den kirkelige Kunststilling i København i Reformationsjubilæets Aar 1936, er stadig i Valsøllille Kirke og paa et meget molesteret Forsatsblad oplyser Kirkens Sognepræst Johannes Zuschlag, at den i Aaret 1763 blev skænket Kirken af Enkegrevinden, „en Bibel-Elskerinde“. — Ligesaa skænkede hun Kirken en smuk Alterbog, ligeledes med Hjørner og Lukkespænder i Sølv og bærende Grevens Spejl-

monogram med Krone i Sølv; ogsaa denne er fortsat i Kirkens Eje.

Ogsaa Ungdommens Oplysning viste hun Interesse. Hun byggede i 1777 den første Skole i Valsømagle. I hendes Bestemmelse herom skriver hun: „Baade er det en sand Kristens Pligt, at Guds Ære kan stedse mere udbredes og er Vejen til Haraldsted lang, ligesom Valsømagle er Godsets største By“. — Derfor opførtes et 6 Fags Hus med Tegl og Bindingsværk til Skolebrug.

Men allermest fortjener dog hendes Omhu for Bøndernes Vel Omtale.

Hendes Ejertid falder sammen med Tiden for Bondereformerne. Under Struenses Regimente kom 20. Februar 1771 Forordningen om Hoveriets Fastsættelse. Det ikke fastsatte Hoveri førte ofte til, at denne Arbejdsydelse blev en ren Ruin for Bonden og for hans Jord og for hans personlige Flid og Interesse; derfor bestemmer Forordningen, at Hoveriet skal ydes efter Hartkorn, ligesom der skal tages Hensyn til Fæstegaardens Beliggenhed i Forhold til Hovedgaarden og der gives Regler for Arbejdsdagens Falden paa de forskellige Aarstider, ligesom der sættes Grænser og Regler for de Kørsler, Bønderne skal præstere.

Blandt mange af Godsejerne vakte disse Bestemmelser Betænkelighed, ja Vrede, og da Struense var styrtet, og vi fik det Guldbergske Regimente, kom der derfor en Reaktion, der fremkaldte Hoveriforordningen af 12. August 1773, der bestemmer, at Hoveriet skal forrettes efter hver Ejers gamle Skik, hvad netop mange Steder betød, at alt blev saa sørgeligt ved det gamle.

Under disse forskellige Synspunkter stod Enke-grevinden paa Skjoldenæsholm fast paa Reform-Vennernes Side. Allerede i hendes første Tid skabtes der paa Skjoldenæsholm Tradition angaaende Hoveri og Pengeydelse (Indfæstning og Landgilde) og i 1780 udgav hun en „Disposition“ for disse Ydelser for Skjoldenæsholms Bønder og fik samme Aar kongelig Confirmation paa denne. I Genpart tilstilledes den Gødsets Bønder, og Grevinden udtaler sig dels mod det ubegrænsede Hoveris sørgelige Følger, dels udtaler hun, at hvad hun her fastsætter kun er en højtidelig Bekræftelse paa Skik og Brug paa Skjoldenæsholm, hvorfor hun om denne sin smukke og humane Foranstaltning kan udtale, at den er i Overensstemmelse med Forordningen af 12. August 1773, saaledes at man paa Skjoldenæsholm kan blive ved netop det „gode“ gamle.

I hendes her omtalte Disposition findes i Enkelt-heder gaaende Bestemmelser om Jordens Pløjning, om Høslet, om Høst og om Spredning af Gødning, om Gjærdelukning, om Pligtkørsel, og den indledes med følgende smukke Betragtning:

„At saasom Hoveriets Forretninger for en hoverigørende Bonde er af saa væsentlig en Betydenhed, at, dersom ikke denne Del af Bondens paalagte Pligter er sat sine visse Grænser, kan et altfor overdrevent Hoveri ikke alene være til største Skade for Ejeren selv og ligesaa for det Almindelige (o: Samfundet) i Henseende til Handels- og Haandværksmanden, men intet, enten det opmuntrende, det sædelige, det velanstændige eller det vindskibelige kan finde Sted hos en Bonde, saalænge han ikke ved, hvorvidt hans

Pligter kan drives eller, hvorlangt Hoveriet skal gaa, før det naar sit Maal.“ — Og hun udtaler videre:

„Begge Dele har jeg erfaret, først hvad Følgerne kan være af et ubestemt Hoveri og dernæst ogsaa, hvad Virkning et fastsat Hoveri kan have. — Det første attraar jeg aldrig mere som et fordærvende Onde til et Godes Ødelæggelse, men det sidste har jeg gjort mig selv til en Lov og derved fundet, det jeg har sagt (∴ større Flid, Dygtighed og højere Moral hos Bønderne)“.

Og disse Bestemmelser vil hun skal være Lov baade for hende selv og for fremtidige Ejere af Skjoldenæsholm, hvorfor hun har ladet sin Disposition erholde kongelig Confirmation.

For Lille Svendstrups Vedkommende bestemmes, at 12 Hoveribønder i Haraldsted skal forrette Hoveri efter hendes fastsatte Bestemmelser (dog undtages Pløjning), men skulde denne Gaard paa anden Maade blive bortfæstet, skal hver Bonde svare aarlig 8 Rdl. for Hoveri samt aarlig forrette to Københavnsrejser i bekvem Aarstid, en om Sommeren og en om Vinteren. — I Indfæstningspenge skal hoverigørende Bønder i Valsøllille, Haraldsted og Allindemagle erlægge 30 Rdl., og i de øvrige af Godsets Byer 20 Rdl. — Til Slut hedder det:

„Disse Bestemmelser vil jeg i min Levetid saa nøje iagttage, at baade mit eget og mine Bønders Vel derved endydermere kan blive befordret, under den Allerhøjestes Velsignelse.“

Bønderne paa Skjoldenæsholm viste stor Tak-

nemmelighed overfor deres gode og varmhjertede Godsejer, hendes Person omfattedes med Kærlighed, og allerede før hendes Disposition udkom, saa tidlig som i 1778, rejste Bønderne hende en Æres- og Takkestøtte i Skoven øst for Gaardsøen¹⁾ og mange, mange Aar efter hendes Død holdtes hendes Minde højt i Ære.

Desværre maa hendes lyse Syn og frejdige Haab ikke være bleven opfyldt; hendes Økonomi var trykket, og i 1794 solgte hun Skjoldenæsholm til Etatsraadinde Anne Marie Bruun de Neergaard, f. Møller, der var Ejer af Svendstrup. — Enkegrevinden rejste til København, hvor hun døde Aaret efter (1795). — Trods det, at den ny Godsejerslægt saa anderledes paa mange Ting end hun og havde andre Idealer, blev hendes Minde og Ejertid stedse holdt i Ære af den ny Ejer af Skjoldenæsholm.

En ny Adelslægt — Besidderen.

Johan Andreas Bruun de Neergaard blev født 4. August 1770 paa Svendstrup Gods som Søn af Godsejer, Etatsraad Jens Bruun Neergaard og Hustru Anne Marie, født Møller. Faderen, der var Søn af Krigsraad Peter Johansen Neergaard (Svendstrups første Ejer blandt Neergaardene), blev Student fra Herlufsholm og juridisk Candidat og fik i 1763 af sin Fader Skøde paa Svendstrup, hvis Hovedbygning han opførte, siden blev han Vicelandsdommer i Sjælland og blev 1780 adlet, hvorefter Navnet blev de Neergaard.

1) Saaledes efter Traditionen - mulig er Støtten rejst af hende selv som et Udtryk for hendes Kærlighed til Stedet.

Moderen, der i 1788 blev Enke, var en meget dygtig Kvinde, der styrede Svendstrup dygtigt efter sin Mands Død og i 1794 købte Skjoldenæsholm af

Skjoldenæsholm, set fra Vest før 1783.

dets daværende Ejer, den forannævnte Enkegravinde Anne Joachimine Danneskiold-Laurvig, født Ahlefeldt. Købesummen var 128000 Rdl.

Familien Neergaard havde tidligere haft Tilknytning til Skjoldenæsholm, idet Peter Johansen Neergaards Broder Johan Henrik Neergaard 1760—64 havde været Forvalter paa Skjoldenæsholm under

Grevens Sygdom og Død. — Og Enkegrevinden og Etatsraadinden paa Svendstrup var Veninder og kom meget sammen.

To Aar efter Købet solgte Etatsraadinden Skjoldenæsholm til Sønnen Johan Andreas, og ved Moderens Død i 1802 blev han ogsaa Ejer af Svendstrup, kun 32 Aar gammel, og var Besidder af begge Godser til sin Død 1846. Han slog ind paa den militære Løbane som ung og avancerede til Major, men Familiens Tradition og hans Landbrugsinteresser drog ham ud til de midtsjællandske Godser, og han blev en energisk og interesseret Besidder. Allerede i 1797 forøgede Majoren Godset med 3 Gaarde og 5 Huse i Estrup By, hvorimod han frasolgte Lille Svendstrup i Benløse.

Majoren, der var født i Godsejervældets sidste Dage, og hvis Barndom og Ungdom faldt i Bondereformernes første Tid, havde udpræget Besidderlyst og mente sikkert, at man i sin Iver for Bøndernes Vel var ved at falde for meget i den ene Grøft, og hans Maal var dels Samling af Hovedgaarde under Godset, dels at gøre hele den Neergaardske Ejendom til Stamhus for Slægten, samtidig med, at han naturligvis paa Lovens Grund vilde udføre, hvad de nye Tider paalagde ham.

Den første Reform, som den store Landbokommission fik sat igennem, var Forordningen af 23. April 1781 om Ophævelse af Jordfællesskabet og Indførelse af Udskiftning. Denne Jordreform forandrede i Løbet af ca. 30 Aar fuldstændig Landets og Markernes Udseende; Jorden var før inddelt i en Mængde smalle Strimler, saaledes at hver Mand havde sin Jord paa mange forskellige Steder, medens Jorden

herefter blev inddelt i større og mindre Brug. Da Major Neergaard overtog Skjoldenæsholm, var denne Udskiftning vel begyndt, men endnu i sin Vorden; men den fremmedes med Energi af den nye Ejer, saaledes at den næsten helt var tilendebragt i 1810.

Efter Stavnsbaandets Løsning kom 24. Juni 1791 Plakaten om Hoveriets Fastsættelse. Hoveriet havde i den foregaaende Periode været Genstand for ganske modsatte Betragtninger og Forordninger fra Regeringens Side, højst forskellige under Struenses Regering og Guldbergs Regimente.

Skjoldenæsholms tidligere Ejerinde havde været paa Reformvennernes Side, hvad hendes fornævnte Disposition af 1780 tilstrækkelig tydelig bærer Vidne om. Nu da alt Hoveriet bliver fastlagt, og da Udskiftningen var i fuld Gang, blev der mange Steder baade hos Godsejere og Bønder lver for at faa Hoveriet afløst af Pengeydelse, der dannedes Hoveriafløsningsforeninger og mange Steder blev Hoveriet afløst. Dette blev ogsaa Tilfældet paa Skjoldenæsholm under Majoren. I 1805 blev Hoveriet afløst paa Gaardene og i 1819 paa Husene.

Godsejerne, der mange Gange fandt, at Bønder og Husmænd var blevet Samfundets Kælebørn og at det gamle Tillidsforhold var ruineret, blev mere interesserede i at faa Arbejdet udført af daglønnede Arbejdere og at samle nogle Gaarde til enkelte Stor-gaarde under Godset.

I den sydlige Del af Skjoldenæsholms Jord ned mod Valsøllille By og Kirke udskilte Majoren en Parcel paa 394 Tdr. Land som Valsøllillegaard og fik i 1802 Lov til til denne Hovedparcel at lægge 180 Tdr. Land Bondejord fra Valsøllille By mod at oprette

Huse med Jord for Fæsterne i Olden (Hopold og Svineold).

Hermed forsvandt den gamle Valsøllille By, hvis Kirke i sin Tid havde været Hovedkirke med Annekskirke i Jystrup, og Landsbyens Skole kom ligesom Kirken til at ligge afsides og ubekvem. Derfor skænkede Majoren en Skolelod, beliggende inde i Skoven, omtrent i Sognets Midte, og lod opføre en ny Skole der i 1829, medens den gamle Skole i den forsvundne Landsby nedlagdes.

Godsejeren, der baade havde Kaldsret og Birkeret, oprettede til Bolig for Birkedommeren en Afbyggergaard paa 147 Tdr. Land, kaldet „Laurentiuslund“ efter Majorens Søn Laurentius. Hvad Kaldsretten angik, faldt det i Majorens Lod at kalde ikke mindre end 8 Sognepræster til Jystrup-Valsøllille Sogne foruden flere Sognepræster til Haraldsted-Allindemagle og Borup-Kimmerslev.

Den sidste af de som Godsejerens egen Sognepræst til Jystrup-Valsøllille kaldede var Alexander Petersen, der kaldedes i 1844, blandt andet fordi hans tilkommende Hustru Cora Nyegaard havde været Lærerinde hos Amtmand Stemann i Sorø. Amtmanden var i sit første Ægteskab gift med en Datter af Majoren, Joachimine, født Neergaard.

Ovennævnte Pastor Alexander Petersen levede i Jystrup som Præst i 56 Aar og døde først i 1901 som Danmarks sidst fungerende privat kaldede Præst.

Ogsaa andetsteds end i Valsøllille fik Majoren oprettet en Storgaard under Skjoldenæsholm. — Ti Kilometer sydvest for Skjoldenæsholm laa Allindemagle By. I gammel Tid havde hele Allinde som Len med Birkeret og alle Herligheder tilhørt den

mægtige Billeæt; men da denne Slægt henimod Aar 1600 droges til Skaane, hvor den havde store Besiddelser, bortbyttedes Allinde for andet Gods og kom under Kronen. I 1714 købte Skjoldenæsholms daværende Ejer Grev Ferdinand Danneskiold-Laurvig Haraldsted Gods, der allerede 1664 var solgt fra Kronen og desuden 18 Gaarde, 4 Huse og 1 Skole i Allindemagle. Greven var en af Kongens, Frederik d. 4.s, største Kreditorer og gift med en Søster til Kongens anden Hustru Anna Sophie Rewentlov. — Kongen var baade ved sin Hofholdning, ved sine Rejser og fremfor alt ved den store nordiske Krig kommet i Pengeforlegenhed. — Frederik d. 4. reddede sig nu ud af Gælden til sin Svoger ved at gøre 100 Tdr. Hartkorn Bondejord til fri Hovedgaardsjord for Greven.

Af dette Privilegium benyttede Greven sig imidlertid ikke og heller ikke hans Søn Grev Frederik, endsige dennes Enke, Grevinde Joachimine. — Men efter at Skjoldenæsholm med Haraldsted og Allindemagle var kommet i den Neergaardske Slægts Eje, blev det anderledes.

Majoren fremdrog i 1812 det gamle Skadesløshedsbrev, som Frederik d. 4. i 1721 havde udstedt for sin grevelige Svoger, Skjoldenæsholms daværende Ejer. — Han ønskede at gøre de i Brevet tilsagte Rettigheder gældende med Hensyn til Allindemagle By. Byen bestod dengang af 14 Gaarde og 28 Huse. Majoren ønskede nu at nedlægge de 11 Gaarde og samle deres Jord til en ny Hovedgaard. Bønderne klagede til Kancelliet og henviste til Grevinde Joachimines Disposition af 1780, som de mente overtraadt dels ved Nedlæggelserne, dels ved en højere Ind-

fæstningsafgift end den af hende bestemte. Frederik d. 6.s højt betroede Embedsmand, Poul Chr. v. Stemmann, der dengang var Amtmand i Sorø, nægtede da ogsaa at anbefale Neergaards Andragende til Rentekamret. Men Majoren mente, at kom der Tid, kom der ogsaa Raad. — Han ventede nu i samfulde 15 Aar.

I 1827, samme Aar som Sorø Akademis Hovedbygning indviedes, entledigedes Poul Stemmann fra Amtmandstillingen i Sorø og udnævntes af Frederik d. 6. til Gehejmestatsminister. Hans Søn, Christian Ludvig Stemmann, udnævntes til Amtmand i Sorø. Denne var som nævnt gift med Majorens Datter Joachimine Henriette og Majoren havde nu modificeret sit Andragende til kun at omfatte Nedlæggelse af 5 Gaarde, for hvilke han til Gengæld lovede at udlægge 10 Huse med Jord. Amtmanden anbefalede, men alligevel trak Afgørelsen ud. Den kom først fra Kancelliet i 1831 og gik lige mod Kendelsen fra 1812. Ikke alene fik Majoren sit sidste Andragende bevilget, men fik Tilladelse til at inddrage 100 Tdr. Hartkorn Fæstegods.

Dermed var Allindemagle Bondebys Skæbne beseglet, Gaardene nedlagdes efterhaanden, og i deres Sted opstod 2 Tdr. Lands Fæstehuse. — Dette fik dog et Eiterspil efter Majorens Død.

Bønderne samlede sig atter til Klage og Besværing, og efter Grundloven naaede deres Klager ind paa Rigsdagen, fremsat af Bondevennernes Repræsentant Balthazar Christensen. Sagens Forebringelse paa Rigsdagen førte til, at det offentlige anlagde Sag mod Skjoldenæsholms Ejer, Majorens Søn Andreas Theodor Bruun de Neergaard.

Ved Højesteretsdom af 1857 frifandtes Ejeren med Hensyn til Nedlæggelserne, men han paalagdes at overholde Størrelsen af Indfæstnings- og Landgilde-Afgifter. Dette maatte vel siges at være meget ufavorabelt for Ejeren, idet Tiderne jo var ændret meget siden 1780; derfor benyttede den daværende Ejer sig af sin Ret iflg. Forordningen af 1792 til at bortforpagte fæsteledige Gaarde paa 50 Aar, en Ret, der imidlertid faldt bort i 1870.

Til Skjoldenæsholms Hovedbygning havde Majoren ladet en ny Sidefløj tilbygge, og over Hovedindgangen lod han opsætte en smuk søjlebaaret Mindetavle for Hovedfløjens Bygmesterinde, Enkegrevinden, og endelig lod han Slotsgaarden indhegne med Jerngitter med Laager, og lod den gamle Gaardfontæne flytte.

Endelig fik han i 1844 sat Kronen paa sit Livsværk som Besidder. — Den 9. November nævnte Aar lykkedes det Majoren, der forlængst var bleven Kammerherre, at faa gjort Svendstrup og Skjoldenæsholm til Stamhuse og oprette disse som Familiegodser i den Neergaardske Slægts Eje. Han fastsatte omhyggeligt Arvefølgen for Slægten og sikrede ved Stamhusets Oprettelse, at Ejeren ingensinde kan foretage Handlinger, der kan præjudicere hans Eftermands Ret. Ejeren kan ikke sælge eller pantsætte Godsets Indtægter, og hans Kreditorer kan ikke gøre Udlæg i Ejendommen, ligesom den ikke kan inddrages i Ejersens eventuelle Konkursbo.

Stamhusene stod under Justitsministeriets Kontrol og kan ved Justitsministeriets Foranledning sættes under Administration. — Efter Grundloven kan saadanne Stamhuse ikke mere oprettes, og Grundloven

udtalte i en Løfteparagraf, at der ved Lov skal træffes Bestemmelse om deres Overgang til fri Ejendom.

Disse Bestemmelser spillede en stor Rolle i Majorrens Barnebarns og Oldebarns Ejerperiode. Kammerherre Bruun de Neergaard var i 1799 bleven gift med Elise Henriette, født Cramer, af den tyskprægede Præsteslægt Cramer fra Slesvig. Hendes Død i 1836 var ham en stor Sorg; hun bisattes fra Frederiks tyske Kirke i København, og nedsattes i Familiebegravelsen paa Valsøllille Kirkegaard.

Selv overlevede han sin Hustru i 10 Aar, og da han i Sommeren 1846 følte Døden nærme sig, red han endnu en Gang med sin Godsforvalter rundt og besaa Godset og rejste derefter til København og var i Frederiks tyske Kirke. Dagen efter denne hans sidste Kirkegang havde han tilsagt sin Sagfører til Møde paa sin Bopæl i København. Sagføreren stillede allerede Kl. 6 om Mørgegen, men da var Majoren død, det var den 2. Juli 1846. Hans Lig førtes til Skjoldenæsholm og begravedes ved Hustruens Side paa Valsøllille Kirkegaard.

Til Slut en kort Skitse om den sidstafdøde Ejer af Skjoldenæsholm.

Majorens Oldebarn — Arbejdsgiveren.

Henri Bruun de Neergaard er født i 1876 paa Herregaarden Hellestrup i Kirke-Flinterup Sogn. Hans Fader, der i 1891 overtog Skjoldenæsholm, ejede paa den Tid Hellestrup; hans Moder var en Herregaardsdatter fra Falkenstein i Sludstrup Sogn.

Hans Fødsel fandt Sted i det politiske Godsejervældes Dage under Esteupiatet, og hans Drengaar var Provisoriernes Tid.

Hofjægermester Henri Bruun de Neergaard.

Da hans Fader i 1891 overtog Skjoldenæsholm, var Estrup i Kongeguldbrylluppets Dage paa Højdepunktet af sin Magt. I 1894 fik vi det politiske Forlig, dog fortsattes Højrestyret med en adelig Godsejer

som Konsejlspræsident. I disse Aar var den unge Godsejersøn Elev paa Østre Borgerdydskole i København, en kæn, beundret, vel ogsaa misundt, Elev, der blev Student i 1895.

I Kongens Livgarde aftjente han sin Værnepligt, der blev han Sekondløjtnant i gamle Dronning Louises Dødsaar 1898 og var i Tjenesten til 1900. — Allerede før sin Indtræden i Militærtjenesten havde han oplevet et politisk Forlig; inden han forlod Soldaterlivet oplevede han et økonomisk Kompromis. — I 1899 udbrød den store Lockout i København, og ledende Mænd indenfor Erhvervsliv og Kommunalpolitik (Bing, Heide og Trier) var Forligsmænd. — Hverken Arbejdsgivere eller Arbejdere satte deres Krav igennem. Næppe havde han forladt Soldatertjenesten, før vi i 1901 fik det første Venstreministerium med Skolelærer J. C. Christensen som den toneangivende Mand.

Allerede dette maatte gøre et stort, omend vel ikke sympatisk, Indtryk paa den unge, militært indstillede Godsejersøn; men Aaret derefter, i 1902, oplevedes Katastrofen. — Hans Fader, der 11 Aar i Forvejen havde overtaget Skjoldenæsholm som et rigt Gods, maatte, tvungen af økonomiske Vanskeligheder, lade Bestyrelsen af Godset overgaa til en Administrationskommission. — Derved mistede Sønnen foreløbig Udsigten til som Stamherre at overtage Familiebesiddelsen.

Aaret efter ægtede han en Kusine, Julie Bruun de Neergaard, og overtog en Forpagtning under Svendstrup Gods (Stubberup). Her gik den unge Godsejersøn op i Landbruget, men Forpagtningen ligger ikke langt fra Skjoldenæsholm, og han holdt stadig et

vaagent Øje med Familiegodset, hvor Administrationskomitéen havde indsat en dygtig, økonomisk og loyal Godsforvalter.

Opgangsaar i Forbindelse med en økonomisk Ledelse muliggjorde det for Henri Bruun de Neergaard i 1914 med Faderens, Søkendes og Administrationens Samtykke at overtage Skjoldenæsholm, som han derefter var Ejer af i 21 Aar.

Verdenskrigen udbrød og dens 4 Aar (1914—18) med deraf følgende Højkonjunktur indenfor Landbrug og Skovbrug bragte atter øgede Indtægter til Skjoldenæsholm. Disse Indtægter anvendtes dels til en kostbar og gennemgribende Restauration af Hovedbygningens Østfløj, dels til Nybygning og Istandsættelse af talrige Funktionær- og Arbejderboliger.

Aaret efter Verdenskrigen (1919) bliver paa mere end en Maade skæbnesvangert for Skjoldenæsholm og dets Besidder. — Kort forinden var Socialdemokratiet blevet organiseret i Jystrup-Valsøllille Kommune, og i 1919 udbrød der Landarbejderstrejke, hvor samtlige Godsets organiserede Arbejdere nedlagde Arbejdet.

Dette var noget uhørt paa Skjoldenæsholm og kunde ikke undgaa at gøre et dybt Indtryk paa den initiativrige Godsejer, der saa et patriarkalsk Forhold mellem Godsejer og Arbejdere som Idealet; men det maa siges, at da Strejken afsluttedes med et Kompromis, traadte Godsejeren, hvis Ungdom og første Manddom, som nu skildret, faldt i Forligets og Kompromissets Tid, an som den ny Tids Mand og forstod, at nu levedes der i Forhandlingernes Tid, og han gjorde i sin egen Organisation (Arbejdsgiver-

foreningen), i hvis Repræsentation for Skovbrug han kort efter fik Sæde, et stort og paaskønnet Arbejde.

Men Aaret 1919 bragte en anden Oplevelse:

Den 4. Oktober nævnte Aar fik daværende Stats- og Justitsminister Zahle gennemført Loven om Afløsning af Len og Stamhuse. — Denne Lov, der for Skjoldenæsholms Vedkommende førtes ud i Livet i 1926, medførte Bortsalg af ca. $\frac{1}{2}$ af Allindemaglegaardens Jord, samt en betydelig Forringelse af Fideikommiskapitalen.

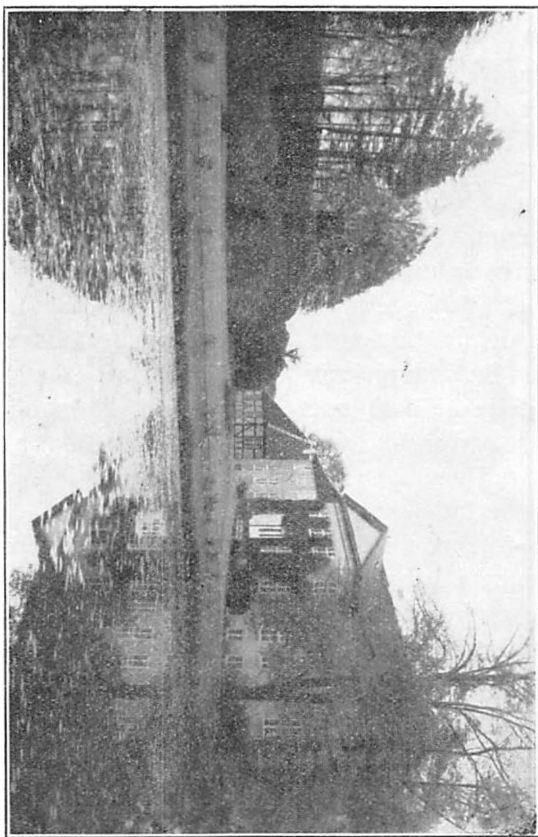
Henri Bruun de Neergaard, der ved denne Tid fik Titlen Hofjærgemester, kunde fra sit Standpunkt kun se denne Lov som en Uret, og da Godsejernes retslige Erstatningskrav blev afvist af Domstolene, følte dette af ham som en ny Uret. Personlig Op- rejsning herfor fik han paa sine ældre Dage i ikke ringe Grad ved sin Gerning som Arbejdsgiver og ved Deltagelse i det kommunale Arbejde.

Det følgende Aar (1920) bragte ny politisk Strid herhjemme i Paaskekrisens Dage. Atter her blev Ud- gangen et Forlig, idet hverken Konservatismen med dens Kamp for den øgede Kongemagt eller Social- demokratiet med dets Generalstrejketrusel sejrede; men desuden bragte Aaret Genforeningen med de sønderjyske Landsdele. — Det var en stor Glæde for Hofjærgemesteren fra Skjoldenæsholm som Officer i Garden at være med ved Marchen over Pontonbroen i Sønderborg og ud til Festen den 11. Juli i Konge- skansen paa Dybbøl. — Samme Aar indgik Hof- jærgemesteren, der i 1918 var bleven Enkemand, nyt Ægteskab med Astrid Lehmann, en Datter af Bank- direktør Lehmann i Odense.

Den 1. April 1921 indvalgtes Hofjærgemesteren i

Jystrup-Valsølille Sogneraad som Repræsentant for det konservative Folkeparti, og her genvælgtes han

Skjoldenæsholm, set fra Nordvest.

i 1925, 1929 og 1933 og havde Sæde i Raadet til sin Død.

Hermed begyndte den sidste, men ikke mindst betydende Del af hans Deltagelse i offentlig Arbejde. Her sad han sammen med Gaardmænd, Husmænd

og Arbejdere, ja, endog med en af sine egne Funktionærer, der repræsenterede et fra hans eget afvigende politisk Syn.

I alle Perioderne vandt hans Arbejde Anerkendelse fra alle Sider ved det friske Initiativ og den store Vennesælhed, der prægede det, og ikke mindst Arbejderrepræsentanterne omfattede ham og hans Arbejde med stor Yndest. — Særlig mærkedes hans Arbejdsindsats i Vejudvalg og i sociale Spørgsmaal, og paa hans Ejendom fandt hans hele Optræden som Arbejdsgiver og hans Arbejde med Fæstehusenes Overgang til fri Ejendom Paaskønnelse, ligesom han ogsaa, tro mod de gamle Traditioner fra Svendstrup og Skjoldenæsholm, gjorde et Arbejde som Formand for Sparekassen i Ringsted.

En tiltagende Hjerteforkalkning, der hæmmede hans Arbejdsudfoldelse i de senere Aar, var Skyld i hans tidlige Død Juledag 1935. Under stor Deltagelse begravedes han i Begyndelsen af 1936 fra Valsøllille Kirke og nedsattes ved sin første Hustrus Side i Familiebegravelsen paa Valsøllille Kirkegaard.

Kort Tid efter rejste Arbejdere og Funktionærer ham en Mindesten i Dyrehaven ved Skjoldenæsholm med Indskriften:

„Godsejeren — Arbejdsgiveren — Vennen“.

Hans ældste Søn, Ejler Bruun de Neergaard, er den nuværende Ejer af Skjoldenæsholm.

EFTERSKRIFT

Redaktionen af Sorø Amts Aarbøger har ønsket at bringe Stof fra Amtets nordre Del og særlig fra Egnen ved Skjoldenæsholm.

Efter Anmodning skriver jeg her om nogle Skikkelser fra det gamle, skønne Gods' Historie. Selve Godsets Historie findes dels i „Danske Herregaarde“ (1920), S. 335 f., af Fuldmægtig G. Bruun de Neergaard, dels i „Norden for de midtsjællandske Søer“ af afd. Landstingsmand, Redaktør J. V. Christensen, oprindeligt trykt i „Ringsted Folketidende“ (1905-07), senere optrykt i Thorkild Gravlunds „Bygd“ (1929), S. 349 f.

Trods disse lettilgængelige Kilder til Skjoldenæsholms Historie, har jeg alligevel ment, at en Skildring af nogle enkelte Personskikkelser fra Godsets Historie kan paaregne Interesse hos denne Aarbogs Abonnenter. Særlig for Henrik Müllers Vedkommende er der her kun Tale om en Genfortælling, men denne Mands Liv er egentlig altfor lidt kendt. — Den sidst afdøde Besidder har vel ikke tidligere været forsøgt biograferet.

Af Kilder jeg iøvrigt under Udarbejdelsen har benyttet, nævner jeg:

Johanne Skovgaard og *Ellen Jørgensen*: „Danske Dronninger“ (1910) samt Brev fra Arkivar Frk. Johanne Skovgaard.

W. Møllerup: „Om en hidtil ukendt Prinsesse af det danske Kongehus“, Historisk Tidsskrift 5. Række, 5. Bind. 1885.

J. A. Fredericia: „Henrik Müller“ i Biografisk Lexicon, 1. Opl. XI Bd., S. 582 f.

Grevinde Danneskiold-Laurvigens Disposition af ²⁶/₈ 1780, trykt i Sorø.

J. Wedell-Neergaard: Svendstrupbogen, 1921, om de første Neergaarder.

J. V. Christensen: Skjoldenæsholm i den Neergaardske Slægt, „Ringsted Folketidende“, 1905.

Arthur Petersen: „Stavnsbaandet“, 1938.

Valsøllille Kirke i „Sorø Amts Kirker“, 1. Bind., udg. af Nationalmuseet.

Mundtlige Meddelelser om den sidst afdøde Besidder, dels fra Hofjægermesterinde *Bruun de Neergaard*, dels fra Godsforvalter *Kaalund*, Skjoldenæsholm.

N.

TRÆK FRA
INDRE MISSIONS FREMBRUD
I HASLEV

Af

N. P. Pedersen.

Naar man kommer til Haslev, ser de store Skoler og hører, at de er rejst paa Initiativ af Indre Mission, er det ganske forstaaeligt, om man tænker, at Haslev er Indre Missions Højborg. — Lærer man det hele nærmere at kende, ser man, at Indre Mission i Haslev med sit Samfundsliv og Arbejde og sine Skoler er en meget bred Strøm, hvis første Kilder har haft et noget andet Præg. At søge frem til disse, at klarlægge hvorfra de kom, og hvorledes de virkede, har været Hensigten med nærværende Artikel.

Det aandelige Røre har sin Rod vestpaa. I Begyndelsen af Treserne — da det endnu efter en Overlevering sagdes om Haslev, at man skulde køre igennem den, inden det blev mørkt — var der ude i Skuderløse og Testrup en Kreds af Forsamlingsfolk, Folk, der historisk betegnes som „de gudeligt vakte“, i Folkesproget vistnok i Almindelighed som „de Hellige“.

Man fortæller, at en Del Mennesker derudefra i sin Tid gik den 3-4 Mil lange Vej til Herfølge Kirke for at høre den kendte Vækkelsesprædikant Pastor Willemoes, en Broder til Søhelten. Pastor Willemoes var Præst i Herfølge til sidst i Halvtredserne, og der er altsaa en Mulighed for, at nogle af hans Tilhørere kan have været blandt dem, der holdt Forsamling i Skuderløse.

I Begyndelsen samledes man hos en Drejer Hans Rasmussen, der omtales som en vidtberejst Mand, der kan have bragt Impulser med andetsteds fra. Og saa var der Hendrik. Hvem han egentlig var, ved jeg ikke, men der fortælles, at han vandrede paa sin Fod fra Skuderløse til Sydvestsjælland, hvor der var vakt et stærkt aandeligt Røre, blandt andre ved den senere kendte Lægprædikant Jakob Fisker. — Sydvestsjælland var jo i øvrigt den Egn, Biskop Mynster i sin Tid betegnede som „det hellige Land“. Og Hendrik har næppe gaaet disse Ture, uden at han har bragt „noget med sig hjem“.

Disse Forsamlingsfolk fik en forstaaende Ven i den unge Lærer Nielsen, som i 1865 fra Rønnebæk Sogn kaldedes til Skuderløse. Lærer Nielsen havde deltaget i Forsamlinger hos den kendte grundtvigske Præst C. J. Brandt i Rønnebæk-Olstrup. De havde et noget andet Præg, men det, der forenede, var dog større end det, der skilte. Omtrent ved samme Tid kom ogsaa de første Missionærer til Egnen. De holdt Forsamling i Skolen, og Lærer Nielsen talte jævnlig sammen med dem.

Der er ingen Tvivl om, at Interessen for aandelige Spørgsmaal nu bredte sig i videre Kredse. Man hører om, at Folk drog til Kirke hos Pastor Leth i

Ulse-Olstrup og vistnok ogsaa til Pastor Brandt i Holme-Olstrup. Blandt dem, som nu drages med, nævnes Folkene paa „Langevraa“, Gdr. Hans Hansen og hans Hustru Ellen; de har en særlig Interesse her, fordi det var gennem dem, at Forbindelsen med

Haslev knyttedes.

Fru Ellen Hansen.

„Langevraa“ var en anselig Bodegaard og noget af et Samlingssted for Egnens Ungdom, maa-ske af flere Grunde, her var god Plads, Folkene var unge og muntre. Fru Ellen, der var fra Køge, var et meget begavet og vindende Menneske, og Hans Hansen en solid og anset Mand. Det faldt derfor naturligt, at man samledes paa „Lange-

vraa“, og at Storstuen var til Ungdommens Raadighed ved dens Gilder og Sammenkomster; men naar Festen var forbi, og Stilheden indfandt sig, kunde der falde en Bemærkning mellem Ægtefællerne som den: „Jeg er bange for, at det er et forkert Liv, vi lever“.

Slige Tanker var det vel, der drog Hans Hansens over mod Forsamlingsfolkene, og da Missionærerne kom til Egnen, blev de godt modtaget paa „Langevraa“, fik Lov at overnatte og holde Forsamling der.

Inden længe var det klart, at der var sket en Forandring paa Gaarden. Livet skiftede Præg, og Storstuen blev nu ikke mere Legestue, men Mødesal. Dette vakte stort Røre paa Egnen. Tænk, Hans Hansen og Ellen var blevet „Hellige“. Snakken gik livligt, og Hans Hansens gamle Forældre, der levede paa Gaarden som Aftægtsfolk, var meget kede af det, dette her gik for vidt, syntes de. Den lille Landsby havde jo i de Dage sit faste Præg og sin gamle Orden paa alt, ogsaa paa det religiøse Omraade. Man gik i Kirke af og til og de normale to Gange om Aaret til Alters, og saa lod man sig ikke mærke stort mere med det.

Gaardejer Hans Hansen.

Den gamle, solide Bonde var ikke irreligiøs, men han havde megen Angst for at give sine Følelser for stærkt Udtryk, manglede maaske ogsaa Ordforraad til det, dette gjaldt ogsaa det religiøse. Man sang Salmer de tre Helligaftener og læste ved disse og enkelte andre Lejligheder ogsaa en Bordbøn, det hørte med til Skik og Brug, men at bede, synge og tale om kristelige Spørgsmaal til daglig, det maatte være forkert; det var Brud paa god, gammel Skik.

Derfor sendte de gamle Folk Bud til Haslev om

Hjælp mod det nye Væsen — lidet anende, at derved skulde de faa det til at brede sig ogsaa til denne By. De havde derinde en Svigersøn, Gdr. Jens Andreassen, gift med deres Datter Karen Marie. Han havde altid været en velset Gæst paa „Langevraa“, var en for-

Gaardejer Jens Andreassen.

standig og munter Mand, han maatte nok kunne være med til at faa Hans Hansen og Ellen paa ret-Køl.

Hvad Jens Andreassen har følt ved at skulle af Sted i dette Ærinde er ikke godt at sige, men til „Langevraa“ kom han da snart efter, blev modtaget godt som sædvanlig, og det gik foreløbig meget godt, men saa kom det jo. Om det var Gæsten eller Værtsfolkene, der

bragte den kildne Sag paa Bane, ved jeg ikke, men Jens Andreassen faar da Lejlighed til at sige sin Mening om denneher ny Hellighed. Saa kom der en Samtale i Gang, hvor Jens Andreassen paa sin Side fremhævede Skik og Brug, mens Hans Hansen og Ellen fortalte om deres Oplevelser og deres Glæde over at være kommet til bevidst og personlig Tro. Samtalen endte vistnok med, at hver holdt paa sit; men saa skete der noget overraskende. Ellen Hansen

satte sig til Klaveret, spillede og sang med Varme og Inderlighed Brorsons Salme:

O Helligaand! mit Hjerte
Den Stad saa haardt attraar,
Det søde Hjem,
Jerusalem,
Hvor al min Nød og Smerte
Sit Pas og Afsked faar.

Der blev saa stille i Stuen. Diskussionen var endt, men dette sidste Indlæg gjorde dybt Indtryk paa Jens Andreassen. Hans bløde, varme Sind blev betaget af Hengivelsen i Sangen af Længsel efter „at bo hos den levende Gud“, og den, der ofte selv i en Forsamling har hørt den gamle Salme sunget, forstaar noget af det, der greb Jens Andreassen. Han var i Virkeligheden besejret. Han var kommet for at tale Folkene paa „Langevraa“ til Fornuft; det var endt med, at de havde talt, og navnlig, at Fru Ellen havde sunget ham paa Vej til Troen. En nær Slægting af dem fortæller, at da Jens Andreassen kom hjem, og hans Hustru spurgte ham, hvordan det var gaaet, saa svarede han: „Ja, hvordan gik det, det gik saadan, at jeg blev ligesom de andre“.

Det var han dog ikke endnu, men han var blevet ført paa Vej; hans Hjerte var grebet, og det saa grundigt, at alle Betænkeligheder havde maattet vige. Inden længe var da ogsaa baade han og hans Hustru blevet troende Mennesker, der søgte sammen med Hans Hansens og andre ligesindede til Opbyggelse. I Haslev kendte de ingen, der ret forstod dem, men længe varede det ikke, før det blev anderledes. Jens Andreassen lukkede sine Døre vidt op for Forsam-

lingerne, indkaldte Missionærer til at tale, og inden længe var Skaren, der samledes, ret stor.

En af de først vundne og i videre Kredse mest kendte var Hans Henrik Madsen fra Søtorup. Denne var af Naturen en „rask Mand“ og havde staaet Vækkelsen bestemt imod; men ved et Møde, Jens Andreassen fik ham med til, blev han vakt og kom efter svære Kampe til Troen. Han blev, skønt hørende til Braaby Sogn, en af Haslevsamfundets førende Mænd; hos ham var Omvendelsen skarp og afgørende, og han blev nok den i Kredsen, som førte de stærkeste Ord om Omvendelsens Nødvendighed og Fortabelsens Gru. Han talte ofte selv ved offentlige Møder og var kendt helt til Vestsjælland, hvor mange, maaske navnlig Mænd, gerne hørte hans djærve og haandfaste Forkyndelse.

Blandt de første i Haslev maa ogsaa nævnes Familien Simonsen, som snart var flittige Deltagere i Forsamlingslivet. Der var først Kirsten og Peder Simonsen, „Skovholmslund“, siden ogsaa Marie og Kristian Simonsen, „Søndermarksgaarden“, samt en Broder, Frederik Simonsen, fra Braaby. Om Kristian Simonsen fortæller en af de ældre, at de fristede den tunge Sorg at miste deres Børn under en Difteritisepidemi; den svære Oplevelse fik afgørende Betydning for dem, idet de i deres dybe Sorg fandt Hjælp og Trøst ved at tale med deres troende Bekendte, og snart fandt frem til et afgjort og personligt Trosforhold.

I Løbet af faa Aar jvar der blevet en Kreds af Hjem i og om Haslev, der følte, at de havde det bedste fælles. Ved deres Sammenkomster, ved personligt Arbejde og ved Samtaler med Mennesker,

aflagde de Vidnesbyrd om den Rigdom og Glæde, de havde fundet ved at lytte til det evige Livs Ord.

Samtidig med denne Opvækkelse i Haslev blandt

Egnens egne Børn, kommer der ogsaa andetsteds fra Folk til, som fik stor Betydning i de følgende Aar. Her maa sikkert mere end nogen anden nævnes den evnerige og fromme Niels Johannesen, som omkr. 1870 kom til Byen. Han havde under et Ophold i København lært Pastor Frimodt at kende og var ved dennes Vidnesbyrd kommet til Troen. Til Haslev kom Johannesen

Niels Johannesen.

som Arbejder hos Jens Andreassen, men snart begyndte han en lille Forretning, og det viste sig, at her var han kommet paa sin rette Hylde. Det gik hurtigt fremad for ham, idet han havde en sjælden sikker Sans for, hvad der var forstandigt og rimeligt. Men over al Travlhed og Fremgang glemte han ikke, at Mennesket lever ikke af Brød alene. Johannesen blev et ivrigt og virksomt Medlem af det lille Missions-

samfund i Haslev. Han havde en egen trohjertet Varme over sig og Evne til at gaa fuldt op i det, han gav sig af med. Den, der i sin Ungdom har siddet paa Haslev Højskole og hørt Niels Johannesen fremsige „Abels Død“, forstaar noget af den Magt, der laa i hans personlige Grebethed; hertil bidrog maaske nok en Del den ejendommelig bløde, let slørede Stemme; men hvordan det nu var, Johannesen brugte sine Evner med Flid og Troskab og fik stor Betydning for mange Mennesker, som han kom i Berøring med.

Blandt Tilflytterne finder jeg Anledning til ogsaa at nævne Maskinbygger N. P. Hansen, der ganske vist hørte til de lidt yngre i Kredsen, han begyndte 1877 et Maskinværksted udenfor Haslev (i Troelstrup), men flyttede det senere ind til Byen.

I sin Ungdom havde Hansen af og til hørt Pastor Frimodt, men først i Haslev kom der Forbindelse i Stand mellem ham og Missionsfolkene. Hansen holdt dog længe Spørgsmaalet svævende, men en Aften havde Kr. Simonsen inviteret ham og hans unge Hustru paa Besøg paa „Søndermarksgaarden“.

„De er ganske vist hellige“, sagde Hansen til Hustruen, „men det er rare Mennesker, de vil gerne tale om aandelige Ting, du kan vel nok taale at høre det“. Det mente Fru Hansen nok gik an, og de kom saa til „Søndermarksgaarden“.

Ganske rigtigt drejede Samtalen snart ind paa aandelige Spørgsmaal; men det gik helt godt, indtil Hans Henrik Madsen, som var kommet til Stede, greb ind og sagde til Hansen: „Hvor kan dog du, som har en Mor, der har bedt for dig i 30 Aar, nænne,

at hun skal gaa i sin Grav, uden at se dig som et Guds Barn“.

Saa var Hansens Parti i Grunden taget. Spørgsmaalet om evigt Liv eller Død var blevet dybt personligt; nu vilde han betale, hvad det kostede at vinde det evige Liv. Hans Hustru, som endnu lever her i Haslev, 90 Aar gammel, men rask og aandsfrisk, har fortalt mig, hvor svær en Tid det nu blev for dem. Hun havde selv i København gerne hørt Frimodt og været betaget af hans Veltalenhed, men saadan at sætte alt paa Spil for det evige syntes hende dog lige stærkt nok. „Hvordan skal det gaa med Forretningen, hvis du bliver hellig, saa kan du ikke arbejde om Søndagen, og Folk vil gaa fra dig“. „Herren vil velsigne os og lade det gaa godt alligevel“, sagde Hansen, „Jeg maa tjene min Frelser og tale med dig om det samme, ellers gaar vi fortabt begge to“.

Saadan var Stillingen en Tid. — Fru Hansen havde i sin Ungdom været Stuepige paa „Raadegaard“ i Everdrup Sogn og havde derfra været til Helligforsamling hos Svigerforældrene i Askov. Men det havde ikke virket tiltalende paa hende. Skulde hun og hendes Mand nu være bundet til Folk af den Art, da vilde meget gaa tabt. Saa blev Fru Hansen syg, saa syg, at hun mistede Talens Brug, og under den svære Sygdom kom hun til at se meget, ogsaa sig selv i et nyt Lys. „Det endte med“, siger Fru Hansen, „at jeg med Bæven sagde til Gud: Tag mig som jeg er, enten jeg lever eller dør, vil jeg høre dig til“.

Faa Dage efter kunde Fru Hansen tale saa meget, at hun kunde fortælle sin Mand, hvad der var sket, og hans Glæde over, at hans bedste Ven var med ham paa Vejen mod det ny Jerusalem, var stor.

Naar de ældre fortæller Minder som dette og lignende, er det, som den mellemliggende Tid var borte, de er atter i Ungdomstiden med dens rige og varme Oplevelser; man mærker paa dem, hvor stort og smukt de følte det at være med i hin aandeligt rige Vaartid.

Vaartid var det vel ogsaa i den Forstand, at de i første Omgang var een Flok. Vennerne eller, som de kaldtes udefra og jævnlig ofte af sig selv, de hellige. Men dette blev ikke ved at vare, kunde vel heller ikke, fordi der trods fælles Tro og Kærlighed var stor Forskel i deres Syn paa mange Ting. Der viste sig efterhaanden 3 Retninger indenfor de vaktes Kreds. Det blev til et grundtvigsk og et indremissionsk Arbejde samt til en apostolsk Frimenighed, som i Begyndelsen holdt sine Møder paa „Langevraa“, idet Hans Hansens blev de bærende Kræfter indenfor denne. Der havde aldrig paa „Langevraa“ været spurgt om Retninger, men kun om Liv, og enhver, der havde et levende Ord at bringe, havde været velkommen. Da den apostolske Kirke kom til Egnen, kom den til at staa for Ellen og Hans Hansen som den rigeste og skønneste Kirkeform. Jeg har hørt Undren og Beklagelse over dette; men der kan godt være en lige Linie fra den unge Kvinde, der betaget sang „O Helligaand! mit Hjerte“, til den apostolske Kirke med dens varme Tilbedelsestone, dens Genkomsthaab og dens Forkyndelse af Kirkens Enhed. Lad være, vi andre synes, den sprængte vor Kirkes Enhed; den kunde virke tiltrækkende paa varme og betagne Sind.

Retningspræget træder nu en Tid stærkt i Forgrunden; i Begyndelsen af Firserne forsøgte Grundt-

vigianere og Missionsfolk at holde Fællesmøder, hvor man skulde tale ud om, hvad der skilte, men det blev kun til, at man kom længere fra hinanden og nu gik hver sine, ofte skarpt adskilte Veje. Fra grundtvigsk Side hævdede man det folkelige og nationale Arbejdes Betydning, fra Indre Missions Side fremhævede man „det ene fornødne“ med en saadan Kraft, at endogsaa en af Førerne erklærede det for syndigt at synge Fædrelandssange. Under disse Forhold var der ikke nogen Mulighed for Samarbejde; men det tør maaske nok siges, at det var til Skade for begge Parter, man kom saa langt fra hinanden.

I 1879 byggedes det første Missionshus i Haslev, og dette blev Arbejdets Udgangspunkt. Oprindeligt havde den eneste Arbejdsform været Forsamlingen, Helligforsamlingen, som den kaldtes; disse afholdtes i de første Aar næsten altid hos Jens Andreassen, i Begyndelsen under ikke lille Modstand fra Folk i Byen; det kunde nok hænde, at en Sten blev slynget mod Stuehuset, naar der var Møde indenfor. Undertiden holdtes Forsamlingerne ogsaa paa „Skovholmslund“, især naar man først havde været i Braaby Kirke. Hertil søgte efterhaanden flere og flere fra Haslev, da de hos Pastor Baumann syntes, at de fandt Forstaaelse af deres særlige Forhold og en Forkyndelse, der stemte med deres aandelige Grundsyn. Sognepræsten i Haslev, Pastor Schjøtz, omtales som en god, retsindig og meget hjælpsom Mand; men han forstod ikke alt det ny; at brave og forstandige Mænd som f. Eks. Jens Andreassen kunde gaa hen at blive omvendt, det var ham for mærkeligt. Han forstod ikke Missionsfolkene, og de heller ikke ham, derfor kom Kirkegangen for deres Ved-

kommende ikke til at gaa til Sognekirken i Haslev, men som nævnt til Pastor Baumann i Braaby.

Naar saa Gudstjenesten var forbi, kunde Vennerne samles paa en af Gaardene til Forsamling eller senere i Missionshuset. Der læstes som Regel en Prædiken, oftest af Vilhelm Beck, undertiden dog ogsaa af f. Eks. Bluhme, og paa den tidligere Sognepræst, Magister Rehlings Hundredaarsdag læste man en af dennes Prædikener, som man fandt velegnet dertil. Derefter bad man sammen og sang. Det var særlig Brorsons Salmer, der blev brugt. Jens Andreassen har nok aldrig glemt „O Helligaand! mit Hjerte“, det var denne Brorsontone, der først betog hans Sjæl. Siden kom ogsaa forskellige Sangbøger i Brug: „Pilgrimsharpen“, „Harbøoresangbogen“ og „Hjemlandstoner“.

Set med Nutidsøjne, vil „Programmet“ vel nok faa Betegnelsen ensformigt og ensidigt, men saaledes følte det slet ikke for Deltagerne, for dem var det en stor Rigdom saaledes at mødes. Man hører f. Eks. Udtalelser som denne: „Det var saa smukt, vi var som een stor Familie; vi delte hinandens Sorger og Glæder, og de sædvanlige menneskelige Skel betød intet for os. Her var ingen Forskel paa ung og gammel“ — de fleste var vistnok unge Familier, men der var dog ogsaa baade ældre og helt unge iblandt. — „Der var heller ingen Forskel paa rig og fattig“, hedder det.

Dette betød slet ikke, at de var en ensrettet og humorforladt Samling kedelige Mennesker.

Et Par Smaatræk kan tjene til Belysning af dette:

En Missionær, jeg ved ikke hvem, men Jens Andreassens livlige Børn kaldte ham „det lille L“, havde

talt i Missionshuset. Da de kom hjem, sagde Jens Andreassen venligt og muntert til ham: „Det var noget slemt Sludder, du sagde i Aften“. „Ja“, indvendte Missionæren, „men det var ogsaa det sværeste Ord i Bibelen, jeg talte om“. „Saa skulde du vist hellere holde dig til det letteste en anden Gang“, sagde Jens Andreassen, der havde sit djærve Bondesind i Behold.

Saa er der Historien om Jens Andreassen og „den himmelske Kathrine“. Denne var en ejendommelig Skikkelse, en Slags vandrende Evangelist. Hun var en Fiskerkone ude fra Fed ved Præstø Bugt, en ældre og uanselig Kvinde, men med en mærkelig aandelig

Kathrine Jensen,
„Den himmelske Kathrine“.

Kraft. Efter hvad jeg har kunnet faa oplyst, var det Baronesse Stampe paa „Nysø“ og Fru Marie Karlsen paa „Rønnebæksholm“, der havde sat Kathrines Vandringer i Gang. De gav hende en Taske, fyldt med Ny Testamenter, og sendte hende ud for at uddele disse. Kathrine gik saa fra By til By, talte lidt med Folk, gav dem et Testamente hist og her, hvor de intet havde, og lagde dem paa Sinde at læse flittigt i det. Saaledes gik hun jævnlig i en Aarrække. Nogle

saa paa hende med et overbærende Smil, andre ventede hende med Længsel, fordi de vidste, hun ofte var i Stand til at dele aandelig Rigdom med dem og give Svar paa Spørgsmaal, som de havde haft at tumle med. Der er ingen Tvivl om, at den himmelske Kathrine har haft adskillig god Betydning ogsaa for denne Egn. Nu var hun saa en Dag kommet paa Besøg hos Jens Andreassen, som pludselig fik den lyse Idé at sende hende over paa Besøg hos sin Nabo Sognefogden. Denne var kendt som en afgjort Modstander af de vakte, og Jens Andreassen kunde ikke staa for Tanken om, hvordan det kunde spænde af at faa de to bragt i Stue sammen. Det gik noget anderledes end beregnet, thi Sognefogden blev vred, arresterede Kathrine og kørte hende til Birkedommeren i Vester Egede, Justitsraad Bruun. Denne, der nok var en retsindig Mand af den gamle Skole, vidste ikke rigtig, hvordan han skulde tage Situationen som den rette Læres Vogter.

„Kender De ikke nogen her paa Stedet, som kan sige god for Dem?“, henvendte han sig til Kathrine. „Jo“, var Svaret, „Pastor Baumann her i Byen, han er min Broder“.

Det kunde Justitsraaden ikke helt forstaa. „Jo“, siger saa Kathrine, „han er min Broder, vi er forløst ved det samme Blod“.

Saa gik der Bud til Præsten, han kom og sagde god for Kathrine, som derefter fik Lov at gaa, og saa maatte Jens Andreassen nok af Sted med sin Vogn og hente Kathrine til Haslev igen.

En Aften havde Hans Henrik Madsen ledet Mødet i Missionshuset. Efter Mødet kom nogle fremmede Mænd hen til ham og spurgte, om de kunde faa Lov

at tale. „Ja“, lød Svaret, „I er vel ikke Gendøbere“. Det indrømmede de fremmede, at de var, men siger saa til Madsen: „Kan De huske, at De er døbt?“. Nej, det kunde han da ikke. „Saa er De maaske slet ikke døbt“, siger de fremmede, og Svaret lyder: „Kan I huske, at I er født?“. Nej, det kunde de ikke, og saa kommer det med Fynd og Klem: „Saa er I maaske slet ikke født, kan I komme ud, saadan nogle Aander skal vi ikke have til Huse her“.

En anden lille Tildragelse, som den nu afdøde Hanne Madsen fortalte mig i Fjor, er et Vidnesbyrd om, hvor frit man gik ud og ind hos hinanden: En dejlig Sommersøndag kom der uventet to hele Vognlæs fra Sydsjælland paa Besøg hos Niels Johannesen. Denne, der paa det Tidspunkt endnu var ugift, kom i en slem Forlegenhed; han kunde ikke paa staaende Fod skaffe Mad til saa mange. Han grundede lidt paa Sagen og siger saa: „Paa Vognene igen, vi skal til Søtorup“. Lidt efter rullede de to Vogne saa ind i Hans Henrik Madsens Gaard. Niels Johannesen sprang ned fra Vognen, sagde smilende Goddag og fortsatte derefter: „Og saa er her et Par Læs rare Mennesker, som besøger mig“. Det kippede naturligvis lidt i Husmoderen, men Manden saa stort paa Tingene: „Aa, vi har da, saa vi kan lave baade Kartoffelgrød og Æggekage, kom I nu foreløbig med mig ud i Haven“. Gæsterne fulgte. Pæretræet med de gode gule Pærer blev rystet, derved blev baade Tørsten og den værste Sult stillet, og siden vankede saa de mere solide Retter, som Værten havde lovet, og det fejler næppe, at det har været en fornøjelig Fællesspisning. Man forstod at hjælpe sig i en snæver Vending, man var ikke forvænt og fordringsfuld

med Hensyn til Traktement; maatte dette klares lidt primitivt, saa var til Gengæld Samværrets aandelige Indhold og Fællesskab des rigere.

Ja, der er adskilligt af den Slags; og det giver sit Bidrag til Billedet af hin Tid og dens Mennesker, maaske endogsaa et væsentlig Træk i Billedet. Forklaringen paa, at de evnede at vinde saa mange baade af unge og ældre ligger, kan hænde, i, at den Alvor, hvormed de saa paa Livet, boede i saadanne ligefremme og naturligt glade Mennesker.

Alt som Aarene gik, voksede Flokken stærkt. Derfor ser vi ogsaa, at den siden saa velkendte Deling af Arbejdet melder sig.

Det første ny Arbejdsmiddel, der toges op, var Søndagsskolen. Det var Sognepræstens Datter, Frk. Therese Schjøtz, der sammen med en Veninde fra København satte det i Gang, og snart holdtes der Søndagsskole baade i selve Haslev, paa „Lysholm“ og i Braaby. I Haslev var det Jens Andreassen, der var Lederen, i Braaby Niels Johannesen og paa „Lysholm“ Kirsten Simonsen og N. P. Hansen. Søndagsskolen fik snart en stor Tilslutning, i hvert Fald i Haslev. Jens Andreassen skal have været ualmindelig god til at fortælle for Børn, efter hvad en af hans gamle Søndagsskolepiger fortæller. Han forsøgte ikke paa at prædike eller udlægge, han bare fortalte ud af sit friske, varme Sind: Bibelhistorie og personlige Oplevelser paa en saadan Maade, at Børnene hang ved ham og sent glemte hans Ord. I øvrigt kan det sikkert siges, at alle de, der tog fat paa dette Arbejde, gjorde det med Liv og Lyst og blev trolig ved gennem Aarene, indtil yngre Kræfter kom

Han var fra København vant til, at der skulde sættes noget i Værk, som særlig var beregnet for de unge. Og saa begyndte Ynglingemøderne, som det dengang kaldtes, hos Hans Andersen i Troelstrup. Der stiftedes en Forening 1884, med N. Johannesen eller Kristian Simonsen som Formand.

1886 fulgte Pigeforeningen efter, her var det Kirsten Simonsen og Niels Andersen, der havde gjort Forarbejdet og gennem en Aarrække trofast støttede Foreningen.

Foruden dette mere fast organiserede Arbejde er der her Grund til at nævne det maaske mest missionerende af alt Indre Missions Arbejde, den Paavirkning, der fandt Sted ved Samvær og jævne Samtaler Mand og Mand imellem. Jeg har allerede omtalt, hvorledes et saadant Aftensamvær paa „Søndermarks-gaarden“ fik afgørende Betydning for et ungt Ægtepar. Om Kristian Simonsen fortælles der ogsaa, at han altid var parat til at spænde for sin største Vogn, naar han bare kunde faa den fyldt med Mennesker og faa Lov til at køre dem et eller andet Sted hen til Møde.

En ung Mand, der tjente paa Gaarden, den senere i Haslev velkendte Havemand og Bogsælger Niels Andersen, har fortalt, at hans Husbond talte med ham om aandelige Spørgsmaal ved adskillige Lejligheder; men Karlen var ung og rask og mente, det var bedst ikke at spekulere for meget paa de Dele. Saa kom han en mørk Aften gaaende over Markerne mod sit Hjem i Braaby. Pludselig standsede han saa, grebet af en ham ganske uforklarlig Angst, og turde ikke gaa et Skridt videre. Da han havde staaet lidt og sundet sig, saa han, at han stod lige ved Randen

til, som kunde være Medhjælpere og siden overtage og fortsætte de gamles Værk.

I Forbindelse med Omtalen af dette Arbejde blandt Børnene bør det nævnes, at der ogsaa med Hensyn til Hverdagens Undervisning var fulgt noget nyt med Bevægelsen. Der holdtes i nogle Aar Fri- eller Privatskole hos Jens Andreassen. Som Lærer virkede Løjtnant N. P. Hansen fra Toksværd, senere kendt som en af D. M. S.' første og fremragende Missionærer i Indien. Eleverne var Jens Andreassens egne Børn, Fætteren fra „Langevraa“, Valdemar Hansen, og enkelte andre. Det havde ikke noget stort Omfang, men er dog et Vidnesbyrd om Syn for Skolens Betydning for Bevægelsens Udvikling.

Omtrent samtidig, maaske nogle Aar før, var Interessen for ydre Mission blevet vakt i Haslev, antagelig ved Pastor Baumann, der er kendt for sit Arbejde for Dansk Missionselskab. Det hører i hvert Fald med til Minderne fra gamle Dage, naar de ældre, eller skal vi sige de ældste, fortæller om Missionsbazaren, som holdtes i Jens Andreassens Lade — senere i Missionshuset.

Dette var paa sin Vis lidt af en Folkefest med Tombola, Boder og Restauration, i hvilken Jens Andreassen fungerede som fortræffelig Vært.

Først i Firserne blev der saa Tale om et særligt Ungdomsarbejde. Oprindeligt havde man ikke anset dette for paakrævet, men det kom, som man siger, næsten af sig selv. De unge begyndte at samles hos Hans Andersen, Troelstrup. Det var de unge Mænd, der var først paa Færde, hertil bidrog sikkert, at en ung Københavner fra Frimodts Menighed for en Tid opholdt sig paa Hasleveggen for sit Helbreds Skyld.

i hvilke Ungdomsvennen trofast stod ved hans Side med Hjælp og Trøst, naaede han til Fred i Sindet. Han var en af dem, i hvem det nye Liv ikke affødte mange Ord; men hans Trofasthed og redelige Sind var der ingen, der tvivlede paa. Og nu havde han sin Violin, den var ham kær, med den kunde der ogsaa godt virkes i al Stilhed; med den kunde man gaa en Vending ud paa Fattiggaarden, spille og maaske synge lidt for de gamle og trætte og saaledes kaste lidt Lys og Glæde ind over deres Vej. Eller maaske sad der en ensom Sjæl, lidt bitter og glemt i en lille Stue; ogsaa der kunde Toner og et Par venlige Ord gøre Underværker. Var dette mon ikke et Udtryk for, at hver søgte at tjene med de Evner, han havde? Sikkert — og dette har haft stor Betydning i Retning af at gøre disse første Aar saa rige og grødefulde, som de blev.

Siden da er der paa mange Maader sket store Forandringer i Haslev, dels hidført ved Byens stærke Vækst fra en lille Landsby til den store livlige Stationsby, dels ved, at Haslev, som nævnt, er blevet Indre Missions Skoleby.

Initiativet hertil er ikke udgaaet fra Byen selv; men da Indre Mission paa Sjælland ønskede at oprette en Højskole, og der blev Tale om at lægge den i Haslev, modtoges Tanken herom med Glæde af adskillige i Byen.

Det første Møde om Sagen holdtes hos Jens Andreassen i Februar 1891, og man enedes hurtigt om at tage fat paa Værket. Skolen skulde være et Aktieselskab; og man tegnede i Løbet af kort Tid saa stor Kapital, at man kunde købe Jens Andreassens

af en dyb Mergelgrav, og da sagde han til sig selv: „Det kan ikke være andre end Gud, der standsede mig, var det ikke sket, havde jeg nu næppe været blandt de levendes Tal“. Og nu kom de gode og alvorlige Ord, Husbonden havde talt, op i hans Sind, saa han maatte træffe sit Valg, og inden længe var han et troende Menneske og et virksomt Medlem i Arbejdet. Saadan kan man vistnok sige, at de søgte efter Evne at række Lyset videre til stedse flere.

Et tiltalende Træk fra hin Tid er det, at der altid var nogen, der tænkte paa at aflægge Besøg hos de syge og gamle. Her havde de, der ellers ikke var af mange Ord, deres Chance; de kunde sidde og tale et opmuntrende Ord, synge en Salme, og alene det, at de kom, kunde være til Oplivelse.

I denne Forbindelse falder det mig naturligt at nævne en Mand som Malermester Grandahl. Han var kommet til Haslev paa Opfordring af Ungdomsvennen N. P. Hansen og blev snart grebet af det aandelige Liv her. Men nu kom han ind i svære Kampe; det havde mødt ham engang før i hans Liv, og han havde sagt nej til det. Det var vel ogsaa et Nej til Gud, og var det saa ikke Synden, der ikke kunde tilgives, Synden mod den Hellig-Aand. Disse og andre lignende Tanker pinte den noget tunge og redelige Mand. Grandahl var musikalsk og elskede sin Violin; det var det, der havde bragt ham til at afvise det første Kald. Skulde han blive troende, mente han ikke, han kunde spille til Omegnens Gilder og Fester; det var for ham et Farvel til den kære Violin, og det var ham for svært. Nu stod det saa for ham, som han havde forspildt Guds Naade ved dette første Valg. Først efter lange og svære Kampe,

drog ind paa den, lidet anende, hvor stor og omfattende en Virksomhed de gik ind til, hvor meget Arbejde, der ventede dem, og hvor mange Skoler, der skulde følge efter denne. Men Aarene gik, Skolen voksede og fik efterhaanden en meget stor Elevflokk. Der knyttedes snart Landbrugs- og Haandværkerafdeling til den, og navnlig det sidste bidrog stærkt til det voksende Elevtal.

Omkring 1900 er Højskolen blevet saa godt funderet, at man kan tænke paa at tage det næste Skridt, nemlig Oprettelsen af Landbrugsskolen. Allerede i 1891 var det indført i Højskolens Forhandlingsprotokol, at man skulde tilstræbe at faa opført en Landbrugsskole og et Seminarium i Haslev.

I 1904 blev det første til Virkelighed. Forstander Davidsen mente, at nu var Manden der, og saa gjaldt det om at gribe Lejligheden og faa Skolen rejst.

Der blev saa dannet et nyt Aktieselskab, tegnet Kapital, Jens Mathiesens Gaard købt, opført Skolebygning, og November 1904 kunde Haslev Landbrugsskole begynde sin Virksomhed med J. K. Jensen — tidligere Lærer ved Højskolens Landbrugsafdeling — som Forstander.

Næppe var denne Skole i Gang, før Arbejdet for den næste tog sin Begyndelse. Nu skulde det være Alvor ogsaa med det andet Punkt i Beslutningen af 1891, Opførelsen af Seminariet. Den førende Kraft i Arbejdet var ogsaa her Forstander Davidsen; uden hans energiske Indgriben var Seminariet næppe kommet i 1905. Men det kom. Paa Pladsen ved Siden af Landbrugsskolens kønne, hvide Bygning rejstes snart en tilsvarende lys og tiltalende Skolebygning. Semi-

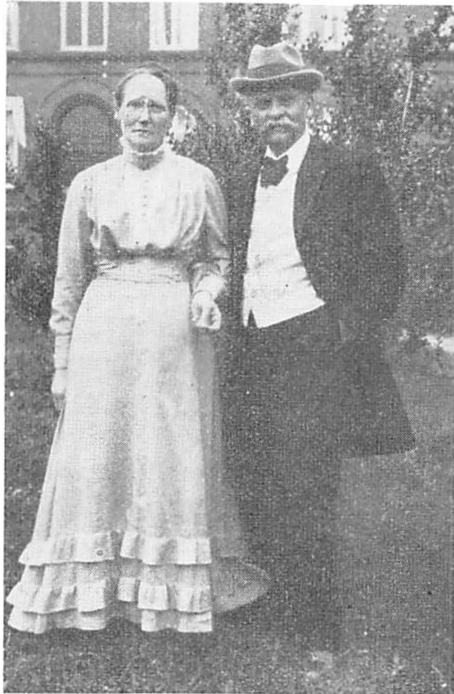
Gaard og begynde paa Opførelsen af Skolebygningen, der blev færdig til Brug allerede til November 1891. Pastor Vilhelm Beck valgtes til Skolens Formand, og det var sikkert ham, der sammen med Professor

Vestergaard havde været den drivende Kraft i hele Forarbejdet. Af Folk paa Stedet, som tog Del i dette, maa foruden Jens Andreassen ogsaa Niels Johannesen og Hans Henrik Madsen nævnes.

Det hele var gaaet rask fra Haanden, og man var langt fremme med Skolebygningen, før nogen vidste,

hvem der skulde være Forstander. Man var et godt Stykke hen paa Sommeren, da det efter gentagne Opfordringer lykkedes Vilhelm Beck at formaa den unge — fra Nissum Højskole fordelagtigt kendte — Lærer P. C. Davidsen til at overtage Stillingen i Haslev.

Den 3. November indviede Vilhelm Beck Skolen, og det unge Forstanderpar Andrea og P. C. Davidsen

Andrea og P. C. Davidsen.

Elever, og det har siden vist sig nødvendigt at udvide saaledes, at Skolen nu kan rumme over 300 Elever.

Skønt den ældste af Skolerne i Haslev, Højskolen, i Sommer har holdt 50 Aars Jubilæum, og der er forløbet omtrent 20 Aar, siden de to sidste Skoler opførtes, hører dog ingen af dem med til den Tid, der kan kaldes Indre Missions Frembrudstid paa Egnen. Naar de dog er nævnt her, er det, fordi de alle maa siges at være Frugter af det Liv, hvis Frembrud jeg har forsøgt at give et Billede af. Jeg beder Læserne forstaa, at dette Billede er set indefra. Set udefra kan vel noget tage sig anderledes ud; men til Belysning af det, der er Styrken i en saadan aandelig Bevægelse, vil det være naturligt og sikrest at søge Vejledning hos dem, der har levet hjerteligt med i den eller dog kendt den og set paa den med Forstaaelse. Jeg tænker med Glæde paa Samtaler, jeg har haft med adskillige af „de gamle“ angaaende dette, og uden iøvrigt at ville nævne Navne takker jeg dem alle for venlig Hjælpsomhed.

nariet var en Kendsgerning med tidligere Lærer ved Højskolen Oskar Petersen som Forstander.

Nu gik der en halv Snes Aar, i hvilke der ikke byggedes nye Skoler; men de allerede oprettede voksede deres rolige og solide Vækst.

Det næste Trin i Udviklingen tages i 1914. Der blev Tale om at oprette Gymnasium i Haslev. Stemningen i Byen viste sig at være stærkt delt paa dette Spørgsmaal; men Gymnasiet blev oprettet med cand. mag. Carl A. Olsen som Leder, og fik 1916 sin nuværende Bygning. En Del af Vestfløjen blev dog først opført i 1923, da det voksende Elevtal nødvendiggjorde denne Udvidelse.

Samme Aar lagdes Spiren til endnu en Skole, idet der paa Højskolen — paa Foranledning af daværende Lærer E. Pagh Petersen — oprettedes et særligt Kursus, Haslev Højskoles udvidede Afdeling. Denne fandt saa god Tilslutning, at den i 1920 med Pagh Petersen som Forstander kunde udskilles som en selvstændig Skole, Haslev udvidede Højskole, der i nogle Aar havde til Huse i den gamle Realskole, men i Sommeren 1922 fik opført sin egen Skolebygning.

Endelig staar tilbage at nævne den yngste af Haslevskolerne, Haandværkerhøjskolen.

Fra 1897 var Bygmester N. C. Christensen Leder af Højskolens Haandværkerafdeling, der efterhaanden blev saa stor, at det var vanskeligt at skaffe tilstrækkelig Plads til den paa Højskolen. Det blev da besluttet, at arbejde hen til Opførelsen af en selvstændig Haandværkerhøjskole med Christensen som Forstander. Et energisk Forarbejde blev gjort af Bygmester Christensen, og i 1922 blev Planen til Virkelighed. Der opførtes en Skolebygning til godt 200

Castenschiold trøster han denne og beder ham huske, at Amerikanerne ogsaa løb ved Frihedskrigens Begyndelse, men senere tog sig sammen, og at Soldaternes Ukendskab til Krigsførelse var en Undskyldning. Den Tillid, Kronprinsen viste Castenschiold efter Slaget, tyder ogsaa paa, at han ikke tillagde ham nogen Skyld i Nederlaget.

I Tiden efter dette Slag og efter Københavns Bombardement oversvømmedes Sjælland af engelske og tyske Tropper. En større hannoveransk Styrke under General Linsingen var nemlig blevet landsat for at hjælpe Englænderne. Ogsaa Sorø Amt hjem-søgte af de fjendtlige Hærafdelinger. Den 31. Aug. ankom General Linsingen til Ringsted med 3000 Mand²⁾, og hele Efteraaret havde man her Indkvartering af fremmede Tropper. Den 5. September modtog Kronprinsen et Brev fra Grev Hans Rantzau¹⁾, der midlertidigt opholdt sig i Skælskør. Greven fortæller paa tysk, at Aftenen før var de første Englændere redet igennem Slagelse; de foregav at have Brev til Admiralen ved Korsør; men til andre havde de givet anden Besked. Til Korsør var de dog kommet; thi Greven havde selv fulgt dem to Mil.

Denne Observation stemmer ogsaa godt nok med en Meddelelse fra Kronprinsen selv¹⁾ af 9. September. Det hedder heri, at Korsør er besat med 600 Mand fjendtligt Infanteri og 70 Kanoner, og i Skælskør ligger fjendtligt Kavalleri. Den 7. Oktober meddeler Kaptajn R. Krag¹⁾, at han paa en Rejse har iagttaget Troppeskydninger. I Slagelse laa der nu 500 engelske Jægere, foruden en Del Infanteri og Kanoner, der skulde afgaa til Korsør. Snart gik Troppebevægelserne dog den modsatte Vej. Ifølge de Regler, der var

BEGIVENHEDER I SORØ AMT UNDER KRIGEN MED ENGLÆNDERNE

1807—14

Af

M. A. Ebbesen.

I Aarbogen for 1938 meddelte undertegnede nogle Oplysninger om de Bataljer, der fandt Sted ved Øerne Omø og Agersø under Krigen med Englænderne. Naar der i det følgende skal berettes en Del om de Begivenheder, der forefaldt paa Landjorden under nævnte Krig, maa det straks bemærkes, at Krigen jo var en udpræget Søkrig, saa om egentlige Krigstildragelser bliver der ikke Tale.

Den 29. August 1807 var det for Danmark saa lidet berømmelige Slag ved Køge blevet udkæmpet. Landeværnet, der førtes af Generalmajor Castenschiold (Borreby's daværende Ejer), var aldeles uøvet og havde ikke været forsynet med de nødvendige Vaaben. Adskillige Landeværnssoldater havde kun haft Leer og Høtyve at forsvare sig med, og straks ved Fjendtlighedernes Begyndelse tog de Flugten. Kronprins Frederik udtalte i et Brev¹⁾ til sin Adjutant, at Soldaterne „af Frygt og Uvane have faaet Kanonfeberen og have næsten ved det blotte Syn af 1400 Fjender flygtet hobevis“. I et andet Brev til Generalmajor

blandede Følelser man betragtede de fjendtlige Tropper, maa det have været et imponerende Skue at iagttage deres Marcher. Det var Soldater i alle Vaabenarter og i fremmedartede Uniformer; men næppe var de borte, før vore egne Tropper livede op i Byerne. Landhæren, der for største Delen havde opholdt sig ved Sydgrænsen, førtes nu til Sjælland for at beskytte Øen mod nye Angreb.

Over Storebælt foregik idelige Troppetransporter i de mørke Efteraarsnætter. Ganske ufarlige var de ikke; thi engelske Krigsskibe laa endnu paa Lur ved vore Kyster, og man følte mere og mere Savnet af faste Batterier og Skanser langs disse. Den 2. Decbr. 1807 skrev Kronprins Frederik til Oberstløjtnanterne Suckow og Beck, henholdsvis ved Ingeniørkorpset og Artilleriet⁵⁾: „Korsør Fæstning er meget vigtig, i Særdeleshed i en Søkrig med England, thi det er et fast Punkt, som det er nødvendigt at beholde, da man ellers aldrig kan sige at være Mester af at lande i Sjælland eller at forhindre Fjenden fra at lande paa det sikreste og bekvemmeste Sted, og da det er en Nødvendighed der at have en Del af Roflottillen, saa bør denne ogsaa der kunne være under Beskyttelse af Fæstningen. Til den Ende bør Brystværnet paa den Del af denne Fæstning, som vender imod Sø-siden, forhøjes til 6 Fod, for bag ved samme at kunne placere otte 36 pundige Kanoner paa Slæderapperter samt to Morterer. Endvidere maa den nord-nordøstlig for Fæstningen liggende Ø, Lilø kaldet, hvor endnu Rudera af de gamle Skanser ses, befæstes med et Værk med 6 Fod højt Brystværn, og bag samme sættes langtrækkende Skyts paa Slæderapperter, samt Morterer, for derfra at kunne sekun-

opstillet for Københavns Overgivelse, skulde Englænderne og Tyskerne forlade Landet senest den 18. Oktober, og da der ikke fra dansk Side forelaa Brud paa Reglerne, vilde Englænderne ogsaa holde dem³⁾). Den 13. Oktober indskibedes de tyske Tropper fra Holmen, og i de følgende Dage ankom ogsaa Englænderne til København for at blive indskibet.

Fra flere Sider omtales de nævnte Indkvarteringer som ubehagelige for Værterne. Officererne var meget brøsig og krævede ofte større Leverancer fra Befolkningen, end den var i Stand til at yde. Ingen maatte færdes ud og ind gennem Byportene uden engelske Pas²⁾), og hist og her undsaa Soldaterne sig ikke ved at ødelægge Redskaber, Vogne og andre Ejendele. En samtidig Forfatter¹⁾) mener, at det særlig var i Slutningen af Felttoget, der blev foretaget Voldshandlinger. I Begyndelsen mente Englænderne, at Danmark skulde staa under England, og mange engelske Soldater hjalp deres Værter med at bjerge Høsten. Andre Steder gik det dog i modsat Retning med Hjælpsomheden, idet Bønderne maatte lade Sæden staa paa Marken, fordi Laderne var fulde af Soldater. I Ringsted²⁾) blev en Bager slæbt i Vagten og truet med Fugtel (Slag af den flade Sabelklinge), fordi han havde brændt en Steg, han skulde tillave til Soldaterne.

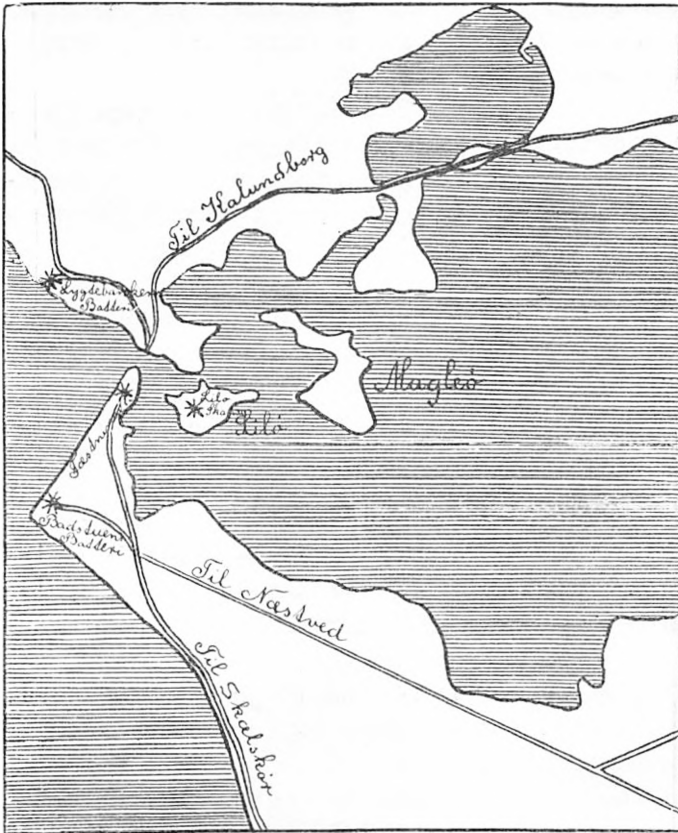
De Leverancer, som Borgere og Bønder maatte yde, skulde ifølge engelsk Ordre godtgøres; men i mange Tilfælde fik de intet. Det var imidlertid den danske Regerings egen Skyld, da den udviste den Kommission, der skulde betale den engelske Regerings Gæld.

Ganske bortset fra, at det naturligtvis var med

den sydvest for Korsør udløbende Pynt af Landet ogsaa bør befæstes med et sluttet Værk og besættes med langtrækkende Skyts.“

Til at anlægge disse Værker udpegedes Overkvartermester Gode du Plat, der ud paa Foraaret gik i Gang med Arbejdet. Den 28. Marts 1808 indberettede han til Kongen⁶⁾, at Korsør Fæstning var forsynet med et brugbart Batteri 12 pundige Kanoner, da de dertil bestemte større Kanoner endnu ikke var ankommet. Der fandtes tilstrækkelig Ammunition, da Krudttaarnet var tæt bepakket; derimod manglede der ganske Sluknings- og Sprøjteredskeer. Det nordre Batteri paa Lygtebanken var saa vidt færdigt, at Kanonerne kunde bringes derhen, selv om der endnu manglede en Del Jordarbejde. Det søndre Batteri ved Badstuen var endnu ikke paabegyndt; men Jægerne havde opkastet et interimistisk Brystværn, forsynet med de til Palisader beregnede Bjælker, saa at man i Løbet af en Dags Tid ogsaa kunde skyde herfra. Den Garnison, der stod til Raadighed til Vagt og Skansegravning, var paa 260 Mand; dels Infanteri af 2. jyske Infanteriregiment, dels Jægerkompagniet af samme Regiment.

Den 11. April kunde du Plat melde⁶⁾, at Lygtebankens Batteri nu var helt færdigt, og at Arbejdet paa Badstuebatteriet skred godt fremad, dog sinkedes det ved, at Jægerkompagniet var beordret andetsteds hen. I Løbet af kort Tid blev imidlertid ogsaa dette Batteri færdigt. Skansen paa Lilø omtales slet ikke i du Plats Indberetninger; maaske har man nøjedes med at udbedre det gamle Anlæg. Brugt blev den i hvert Fald; thi i Fortegnelsen over Batterierne og deres Armering 1809 nævnes⁷⁾: Lillø Skanse med

Kort over Korsøregnen med de i Stykket nævnte Batterier.
Som man ser, gik Vejen til Skælskør dengang langs Stranden.

dere Fæstningen, samt dominere denne og Omegnen. For at forsvare Indløbet til Korsør bør den Bakke, som Lygtetaarnet ligger paa, og som er nord-nordvest for Korsør, befæstes med et sluttet Værk og besættes med nogle 36 pundige el. 24 pundige Kanoner, ligesom

det Resultat, at der var to Punkter paa Øen, der egnede sig til Anlæggelse af et Batteri. Det ene Punkt var Øens sydvestlige Odde (Langelands Øre), der havde den Fordel, at Værket kunde trækkes længst muligt over mod Langeland, saa at Kanonerne Rækkevidde blev større; men da hele Terrænet derude var lavt, fladt og sumpet, maatte der meget stærke Volde til, for at Anlægget kunde holde, og det vilde være et voveligt Arbejde at begynde paa, et Sted, hvor man var udsat for at blive beskudt af Fjenden fra alle Sider. Desuden var Afstanden til Byen saa stor, at man ikke under Belejring kunde vente Forsyninger herfra, hvorfor man ikke alene maatte indrette sig saadan, at Mandskabet til Stadighed laa derude; men man maatte ogsaa have eget Marketenteri.

Det andet Punkt var nogle Agre lige uden for Kirkebyen. Dette Sted laa ganske vist længere inde paa Øen; men det havde den Fordel, at Batteriet ikke kunde flankeres, og for de Skibe, der søgte Læ i Bugten, naar de blev jagede af Englænderne, vilde det være en uvurderlig Støtte. Da dette Sted laa saa tæt ved Byen, vilde man ogsaa kunne regne med Assistance herfra under Angreb, hvorfor man kunde regne med en ringere Styrke, og i alle Tilfælde kunde man undgaa at have Marketenteri ved Batteriet, da Soldaterne kunde indkvarteres hos Landmændene.

I samme Skrivelse foreslog du Plat at anlægge et Batteri paa Agersø til at beherske Omøsund og et paa Stignæs, der skulde dække de Skibe, der sejlede gennem Agersøsund, samt beskytte Kanonbaade og Sejlskibe, der ankrede op ved Tærskelen, en Grund, der den Dag i Dag bliver stærkt benyttet som Ankerplads.

du Plats Indberetning afsendtes den 22. Juni, og

4 Stk. 18 pundige Kanoner, 8 Stk. 12 pundige Kanoner og 4 Stk. 100 pundige Morterer, Korsør Fæstning med 8 Stk. 18 pundige Kanoner og 2 Stk. 100 pundige Morterer, Lygtebankens Batteri med 6 Stk. 36 pundige Kanoner og 2 Stk. 100 pundige Morterer og Badstuebatteriet med 6 Stk. 36 pundige Kanoner.

Inden disse Batterier blev færdige, havde Gode du Plat faaet endnu et Job, idet Kongen havde befalet ham at undersøge⁶⁾, hvilken Betydning Øerne Omø og Agersø havde for Kommunikationen (Forbindelsen) mellem Sjælland og Fyn. I den Anledning foretog han vidtgaaende Undersøgelser, og d. 1. April 1808 satte han sig til at forfatte en statistisk, geografisk og strategisk Beskrivelse af Øerne. I Beretningen, der er paa flere Folioark, gør han udførligt Rede for, hvor mange Ejendomme der var paa Øerne, hvor mange vaabenføre Karle og Mænd der fandtes, hvor stor hele Befolkningen var o. s. v., og for hver enkelt Del af Kysten paa de to Øer beskrives, hvilke Muligheder der kan være for en Landgang af Englænderne. I sin Skrivelse betoner du Plat, at Øboerne er ængstelige for, at Englænderne skal besætte deres Ejendomme, og at mange har bragt deres Værdisager i Sikkerhed i Skælskør.

Efter denne store Indberetning gik der forholdsvis lang Tid, før du Plat igen fik noget med Øerne at gøre; men i Juni maatte han i Gang med en ny Undersøgelse, idet det havde vist sig uholdbart at opretholde Overfarten ved Korsør. Den 19. Juni gav Kongen Ordre til, at du Plat sammen med Kaptajn Guldberg paa Agersø skulde undersøge, hvor paa Omø man med størst Fordel kunde anlægge et Batteri.

Under disse Undersøgelser kom de to Herrer til

de vante Egennavne lød de fremmede Navne i Gaderne: Fernando, Josepho, Pietro o. s. v. Officererne medførte deres Mulæsler, som de pyntede med røde Baand, naar de brugte dem til Rideture²⁾). Stigbøjlerne var af Træ; men de spanske Underofficerer sad i Reglen paa Kvindevis med begge Ben til samme Side.

Nogle af deres Skikke forekom bagvendte, som naar de slog Haanden fremefter, hvis de vilde kalde en til sig. For en Dansker kunde det jo kun optages som en afværgende Bevægelse. I deres Gudsyndyrkelse var de meget alvorlige og viste stor Ærbødighed for alt, hvad der kunde minde om Helgenbilleder. Ofte gik de ind og knælede i Kirkerne; men deres Andagter og Gudstjenester holdt de i fri Luft. I Ringsted samledes de f. Eks. paa Torvet. Drikkeri og Tøjlesløshed blev man sjældent Vidne til, saa naar Brændevinen i Slagelse var ved at slippe op under deres Indkvartering¹⁰⁾, saa maa det have været, fordi Byen ikke var indstillet paa saa store Indkvarteringer. Derimod kunde de ikke sige sig fri for smaa Kærlighedseventyr. I den danske Digtning lever Mindet om Spaniernes Ophold stadig, jvnf. f. Eks. Blichers Novelle „Le Petitmaitre d. Ecole“ og H. C. Andersens Skuespil „Da Spanierne var her“.

Desværre fik det gode Forhold til de fremmede Tropper en brat Ende. I Spanien havde Begivenhederne formet sig saadan, at det spanske Folk var blevet Napoleons Fjende, og en skønne Dag udbrød der Mytteri mod nogle franske Officerer i Roskilde. For at have mere Kontrol med og Herredømme over de spanske Styrker gav Kongen da Ordre til, at de skulde fordeles paa de fire Byer: Roskilde, Ringsted, Sorø og Slagelse.

allerede den 24. Juni gav Kongen Ordre til de tre Batteriers Opførelse. Paa Omø valgtes det sidstnævnte Sted, og for at faa tilstrækkelig Plads maatte man nedrive Skolen. Som et andet Kuriosum kan nævnes, at Stigsnæs Batteris høje Redoute blev bygget over en tidligere Oldtidshøj. Da Forbindelsen Korsør—Nyborg allerede nu blev nedlagt og andre Ruter oprettet (se Aarbogen 1938), blev der lagt stærkt Pres paa Arbejdet med de nye Batterier.

I Foraaret 1808 var der gaaet store Troppetransporter over Storebælt, idet Napoleon havde sendt os 5 Divisioner Spaniere, Franskmænd og Hollændere til Hjælp. Det var Meningen, at Tropperne kun skulde marchere gennem Danmark og derefter sættes over Øresund for at bekæmpe Sverrig, der havde sluttet sig til vore Fjender; men kun de to spanske Regimenter „Asturias“ og „Guadalajara“ naaede over Storebælt. Den 17. og 24. Maj førtes Hovedstyrken af disse Regimenter over, dels fra Nyborg, dels fra Kerteminde. Nogle Kompagnier førtes fra Svendborg over Langeland og Lolland. Den 26. Maj naaede Tropperne Slagelse^s), hvor de foreløbigt indkvarteredes for dog snart at afgaa til Roskilde. Overalt blev de modtaget med største Gæstfrihed, og selv opførte de sig mønsterværdigt og blev gode Venner med Værterne.

Underlig fremmedartet maa det have virket at se disse Sydens ridderlige og galante Skikkelser i vore Gader. De to nævnte Regimenter var begge Infanteriregimenter, og de spanske Fodfolk bar for Størstedelen hvide Uniformerⁿ). De højere Officerer var Franskmænd i straalende Uniformer; men de forstod ikke at vinde Spanierne for sig. Overalt hørte man det smukke spanske Sprog blive talt, og i Stedet for

TILFØJELSER

til

Laurits Koks Digt om Ringsted

(Aarbogen 1940, Side 69 f.)

Som omtalt i Indledningen til Digtet efterlod Laurits Kok sig en dansk-latinsk Ordbog, hvoraf Dele er bevaret i Manuskript. Da jeg arbejdede med Digtet, forsøgte jeg at faa fat paa Manuskriptet, der paa Grund af dets Værdifuldhed var evakueret. Det lykkedes ikke den Gang. Nu har jeg imidlertid faaet Tilladelse til at benytte Manuskriptet.

Der er bevaret 7 Bogstaver: A, B, D, E, F, G, H. A og E-H med Koks egen Haand, B-D i Afskrift. Ordbogen faar sin særlige Interesse ved de ikke saa faa personlige Bemærkninger, den indeholder.

Her er et Par, der har Tilknytning til Ringsted-Egnen:

„Giedde: Lucius, [er en meget graadig fisk ei allene efter andre fiske, men kand endog sluge heele Ænder, som jeg self saa en and og 80 skalle udtagis af Bugen paa en Giedde, som vaar fangen i Langesøe ved Harrested, der ieg vaar Rector i Ringsted“, — eller naar det hedder om Ellekragen: „bygger i Slimminge Ore ved Ringsted“, — eller om: „Gul Ridder-

Paa den Maade fik Sorø Amt igen spansk Indkvartering; men nu var Forholdet lidt mere køligt. Spanierne var bange for at blive afvæbnede, hvorfor de mødte med en vis Mistillid, der heller ikke var ubegrundet; thi den 9. August omringedes deres Kantonementet af dansk Infanteri, Artilleri og Kavalleri. Hovedmændene for Mytteriet krævedes udleveret, hvad de ogsaa blev; men man var stadig bange for, at Spanierne skulde gaa over til Englænderne ved at flygte over Korsør, Skælskør eller Reersø. Den 11. og 12. August blev Tropperne derfor helt afvæbnede, hvorefter de betragtedes som Krigsfanger.

Denne Begivenhed blev den sidste egentlige Krigstildragelse paa Sjælland under den syvaarige Krig. Englænderne forsøgte ikke, som det en Tid var ventet, at gøre Landgang paany. For en Sikkerheds Skyld maatte store Styrker af dansk Mandskab stadig ligge langs Kysterne, hvilket var en stor Byrde for de paagældende Egnes Befolkning, men ogsaa en Gene for Soldaterne, der var lede og kede af den megen Lediggang.

KILDEHENVISNINGER:

1. Generalstaben: Meddelelser fra Krigsarkiverne.
2. Tidsskriftet „Museum“ (4. Aargang).
3. H. J. Blom: Krigstildragelserne i Sjælland 1807.
4. Fr. Münter: Københavns Belejring.
5. } Rigsarkivet (Indkomne Skrivelser til Generaladjutantstaben).
6. }
7. C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske Farvande 1807-14.
8. Karl Schmidt: Meddelelser om de Begivenheder, som knyttede sig til de fremmede Troppers Ophold i Danmark i 1808.
9. Frederik Schiern: Historiske Studier I.
10. N. P. Larsen: Spansk Indkvartering (Kronik i „Sorø Amtstid.“)

EFTERSKRIFT

til

Slagelse Latinskoles Historie

(Side 8—42).

Angaaende den gamle Skoleresidens meddeler Bagermester Per Høyer mig ifølge nogle Optegnelser af P. Arnskov med Slagelse Købstads Auktionsprotokol og nogle gamle Skøder som Kilde, at Rektors Residens udgjorde et 10-Fags Hus; vinkelret ind paa dette fandtes to Sidehuse, hvoraf Pastor Ørsted i 1738 lod det søndre, en 6-Fags Bygning, staa, medens han erstattede det nordre med en 8-Fags Bygning. Bag Sidehusene og parallelt med Rektors Hus laa — inde paa Kirkegaarden — Hørernes Bolig, som Ørsted nedrev og erstattede med et Plankeværk.

Niels Nøjgaard.

spore: nasturtium indicum. Den groede i Johanne Jørgensdatters have i Ringsted An. 1670."

I to Tilfælde er vi nu i Stand til at anføre hans egen Forklaring til Ord i Ringsted-Digtet.

Side 74, L. 14, staar der: „Foruden Galantyr er vore Piger smukke“. Galantyr oversatte jeg ved Galanteri, men den rigtige Forklaring er ifølge Kok: „Galantyr ∴ en rad favører (Baand) ned ad Brysted paa Qvindetrøjer“. Endelig kan ogsaa anføres Forklaringen til Frøken: „Frøken: heroina. Saaledis kaldede mand kongelig Døttre indtil Fr. 3. Tiid, da fordi der vaare nogle af Kirsten Munkis Børn, som og lod sig kalde frøkener, blev de kongelige Ectedøtre kaldede Prinsesser, hvilket Navn Printzens Ectegemal tilforn førde“.

Ellen Olsen.

gamle Kongebilleder, som blev reddet ved Branden 1813. Dr. Helms endte sin Forevisning og Forklaring i Festsalen, hvor han bl. a. fortalte om de Kongebilleder, som findes der.

Efter Generalforsamlingen gik Deltagerne over i Kirken, hvor Dr. Helms gav en interessant Forklaring til forskellige Enkeltheder, til sidst om Claus Bergs store Krucifiks over Korgitteret.

Den 12. Oktober Kl. 11 samledes ca. 150 af Samfundets Medlemmer i Nationalmuseet, hvor Direktøren, Dr. P. Nørlund, bød velkommen og fortalte om Nationalmuseets Historie.

Deltagerne deltes derefter i 2 Hold, hvorefter Dr. Therkel Mathiessen i Samlingerne fra Oldtid og Vikingetid var Fører for det ene Hold, mens Direktøren gennemgik Middelaldersamlingerne for det andet Hold.

Efter Frokostpausen skiftede Holdene, saa alle fik set og gennemgaaet det samme.

Forevisningen sluttede Kl. 3, hvorefter Formanden for Samfundet, Amtmand Topsøe, bragte en Tak til de to Mænd, som paa en Søndag havde ofret deres Tid for Samfundets Medlemmer. Det havde været en Oplevelse at gaa i Lære hos dem.

En af Deltagerne udbragte som Tak for den uforglemmelige Dag et kraftigt besvaret Leve for Nationalmuseets elskværdige Direktør, Dr. P. Nørlund.

AARET

arsmødet blev holdt paa Sorø Akademi Søndag den 24. August. Formanden, Amtmand V. Topsøe, Sorø, bød velkommen og oplyste, at Samfundet nu havde 407 Medlemmer mod 385 ved Aarets Begyndelse. I Efteraaret vilde der blive arrangeret en Tur for Medlemmerne til Nationalmuseet.

Kassereren, Lærer Fr. Jacobsen, Slagelse, aflagde Regnskabet. Medlemsbidraget var 1142 Kr. I Tilskud havde Samfundet modtaget 665 Kr. Der var trykt 500 Aarbøger. Regnskabet, der balancerede med 1933 Kr., sluttede med en Kassebeholdning paa 609 Kr., en Formuefremgang paa ca. 600 Kr.

Til Bestyrelsen genvalgtes Arkitekt Erlangsen, Korsør, Magister Gunnar Knudsen, Charlottenlund, Overlærer J. Heltoft, Haslev, Lærer Fr. Jacobsen, Slagelse, og Amtmand V. Topsøe, Sorø. — Som Revisor genvalgtes Lærer Kæstel, Ringsted.

Lektor, Dr. P. Helms, Sorø, var Fører paa en Rundtur i Akademiets Hovedbygning. Dr. Helms gjorde opmærksom paa de mest interessante og ejendommelige Ting ved Arkitektur og Udsmykning, præget som den er overalt af den klassiske Stil. Under Besøg i et Par Klasseværelser saa man en Række

INDHOLD AF XXIX BIND:

	Side
De tvende Kirketaarne. Af Forfatter August F. Schmidt, Brabrand	3
Bidrag til Slagelse Latinskoles Historie. Af Sognepræst, Dr. theol. Niels Nøjgaard, Slagelse	8
Skælskør Tøndemaal? Af stud. mag. Poul Rasmussen, Riisskov	42
Ejerskikkelser fra Sjoldenæsholm. Af Pastor J. Naumann, Jystrup	45
Træk fra Indre Missions Frembrud i Haslev. Af Højskolelærer N. P. Pedersen, Haslev	78
Begivenheder i Sorø Amt under Krigen med Englænderne 1807-14. Af Lærer M. A. Ebbesen, Stigsnæs	103
Tilføjelse til Laurits Koks Digt om Ringsted	114
Efterskrift til Slagelse Latinskoles Historie	116
Aaret	117
Samfundets Bestyrelse og Repræsentanter	119
Indhold	120

BESTYRELSEN:

Amtmand *V. Topsøe*, Sorø, Formand.

Arkitekt *Erlangsen*, Korsør.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*,
Marediget 5, Charlottenlund.

Overlærer *J. Heltoft*, Haslev.

Lærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse,
Kasserer og Sekretær.

Bankdirektør *Valdorf-Hansen*, Ringsted.

Adjunkt *P. Kierkegaard*, Herlufsholm.

Gdr. *Johs. Christensen*, Vollerup.

Lektor, Dr. phil. *P. Helms*, Sorø.

REPRÆSENTANTER:

Førstelærer *M. A. Ebbesen*, Stignæs.

Kunstmaler *Steen Danielsen*, Bisserup.

Musiker *Lauritz Hansen*, Ringsted.

Førstelærer *Bruun-Simonsen*, Vigersted.

